

The logo for NTAKD (Narcotics, Tobacco and Alcohol Control Department) features the letters 'NTAKD' in a bold, sans-serif font. The 'NTA' is dark blue, the 'K' is green, and the 'D' is dark blue. The letters are slightly overlapping.

NARKOTIKŲ, TABAKO IR ALKOHOLIO
KONTROLĖS DEPARTAMENTAS

PSICHOAKTYVIOSIOS MEDŽIAGOS: TENDENCIJOS IR POKYČIAI

2025 m. stebėsenos ataskaita

Turinys

Ivadas	1
1. Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos priemonė	2
1.1. Prevencijos programos „Savu keliu“ įgyvendinimas švietimo įstaigose	2
1.2. Prevencinės priemonės krašto apsaugos sistemoje	2
2. Narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo paplitimas ir sveikatos rizikos tarp tikslinių grupių	3
2.1. Karių ir šauktinių testavimas dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo	3
2.2. Psichikos ir elgesio sutrikimai dėl narkotinių bei psichotropinių medžiagų vartojimo tarp kalinių	3
3. Sveikatos priežiūros paslaugos, suteiktos dėl priklausomybės nuo narkotinių ir psichotropinių medžiagų ..	4
4. Narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo padariniai	6
4.1. Mirtys, susijusios su narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimu	6
4.2. Apsinuodijimai narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis	8
4.3. Užkrečiamosios ligos, susijusios su narkotinių medžiagų vartojimu	10
5. Narkotinių ir psichotropinių medžiagų rinka bei tiekimas	11
5.1. Narkotinės ir psichotropinės medžiagos, išimtos iš neteisėtos apyvartos	11
5.2. Nusikalstamų veikų, susijusių su neteisėtu disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, tendencijos	11
5.3. Pagal baudžiamąją teisinę klasifikaciją	12
5.4. Narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakų (prekursorių) teisėto naudojimo Lietuvoje tendencijos	13
5.5. Į oficialų sąrašą neįtrauktų medžiagų apyvartos stebėseną	17
5.6. Naujos psichoaktyviosios medžiagos (NPS).....	18
6. Alkoholio vartojimo paplitimas ir padariniai	19
6.1. Alkoholio vartojimo paplitimas	19
6.2. Alkoholio vartojimo žala sveikatai	19
6.3. Alkoholio vartojimo sukelti apsinuodijimai	21
6.4. Mirtys ir mirtingumas nuo ligų, siejamų su alkoholio vartojimu	22
6.5. Kita informacija, susijusi su alkoholio vartojimo padariniais	23
7. Tabako vartojimo paplitimas ir padariniai	24
7.1. Tabako vartojimo paplitimas	24
7.2. Tabako vartojimo žala sveikatai	24
7.3. Tabako ir (ar) nikotino vartojimo sukelti apsinuodijimai	25
7.4. Mirtys ir mirtingumas nuo su rūkymu susijusių ligų	26
7.5. Pagalba ir paslaugos metant rūkyti	27
Apibendrinimas	28

Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimas ir su juo susiję padariniai Lietuvoje išlieka reikšmingu visuomenės sveikatos, socialinės gerovės ir saugumo iššūkiu. Problemos kompleksiskumą lemia įvairūs veiksniai – tiek besikeičianti psichoaktyviųjų medžiagų pasiūla, tiek vartojimo mastai skirtingose visuomenės grupėse, tiek didėjantis žalos sveikatai ir socialinėms sistemoms spektras. Dėl šios priežasties būtinas nuoseklus, koordinuotas ir įrodymais grįstas atsakas, apimantis pasiūlos, paklausos ir žalos mažinimą.

Vadovaujantis Nacionaline darbotvarke narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės, vartojimo prevencijos ir žalos mažinimo klausimais iki 2035 metų, patvirtinta 2023 m. gegužės 23 d. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimu Nr. XIV-1982 „Dėl Nacionalinės darbotvarkės narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės, vartojimo prevencijos ir žalos mažinimo klausimais iki 2035 metų patvirtinimo“ (toliau – Nacionalinė darbotvarkė), iškeltas valstybės strateginis tikslas – sukurti sveikesnę ir saugesnę visuomenę, kurioje kiekvienam žmogui siekiama padėti išvengti alkoholio, tabako ir narkotikų daromos žalos ar ją sumažinti, taip pat sudaromos galimybės rūpintis savo, šeimos ar bendruomenės narių sveikata, socialine ir ekonomine gerove. Nacionalinėje darbotvarkėje išskirti tarpusavyje susiję tikslai, apimantys visą politikos grandinę – nuo universalių prevencijos priemonių iki prieinamų ir kokybiškų gydymo, reabilitacijos ir reintegracijos paslaugų plėtros.

Tviri politikos įgyvendinimo sistema neatsiejama nuo nuolatinės stebėsenos, leidžiančios laiku identifikuoti tendencijas, įvertinti taikomų priemonių efektyvumą ir numatyti ateities poreikius. Stebėseną grindžiama patikimų, palyginamų ir aktualių duomenų rinkimu bei analize, įtraukiant nacionalinius ir tarptautinius informacijos šaltinius, siekiant užtikrinti duomenimis grįstus sprendimus ir politikos tobulinimą.

Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas, remdamasis daugiau nei 20 stebėseną atliekančių institucijų bei įstaigų pateikta naujausia statistika, surinko duomenis apie prevencijos priemonių taikymą, psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimą, jų sukeltus sveikatos sutrikimus, mirtis, apsinuodijimus, teikiamas gydymo ir žalos mažinimo paslaugas bei neteisėtos rinkos ir tiekimo tendencijas, išanalizavo šiuos rodiklius ir parengė stebėsenos ataskaitą.

Surinkta informacija padeda formuoti visapusišką situacijos vaizdą bei įvertinti nacionalinio atsako veiksmingumą. Sisteminga ir koordinuota stebėseną sudaro sąlygas laiku reaguoti į kintančius iššūkius, užtikrinti tvarias prevencijos, sveikatos gerinimo ir žalos mažinimo priemones, taip prisidedant prie saugesnės ir sveikesnės visuomenės kūrimo.

1. Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos priemonė

Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencija yra viena svarbiausių sričių, siekiant apsaugoti visuomenę nuo šių medžiagų keliamų pavojų ir užtikrinti sveiką gyvenimo būdą. Prevencinės priemonės apima įvairias veiklas, skirtas mažinti narkotikų, alkoholio ir kitų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimą, ypač tarp pažeidžiamų grupių, tokių kaip jauni žmonės ar rizikos grupėms priklausantys asmenys. Prevencijos strategijos dažnai grindžiamos edukacija, informavimu ir socialinių įgūdžių ugdymu, siekiant formuoti teisingas nuostatas ir skatinti atsakingą elgesį¹.

Tai glaudžiai susiję ir su pirmuoju Nacionalinės darbotvarkės tikslu, kuriuo siekiama atitolinti ar sumažinti psichoaktyviųjų medžiagų vartojimą, valdyti su tuo susijusią riziką bei stiprinti apsauginius veiksnius, įgyvendinant visiems visuomenės nariams prieinamą, skirtingus poreikius atitinkančią, kontekstinius ir moksliniais duomenimis grįstą prevenciją.

1.1. Prevencijos programos „Savu keliu“ įgyvendinimas švietimo įstaigose

Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos programa „Savu keliu“ yra skirta 2–12 klasių mokiniams, jų mokytojams ir tėvams. Programos tikslas – stiprinti mokyklų bendruomenių gebėjimus mažinti psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo riziką ir stiprinti apsauginius veiksnius. Jos metu mokytojai ir specialistai rengiami darbai su įvairaus amžiaus mokiniais, jiems teikiama svarbi informacija, skatinamas kritinis mąstymas bei socialinių įgūdžių ugdymas.

Tendencijos

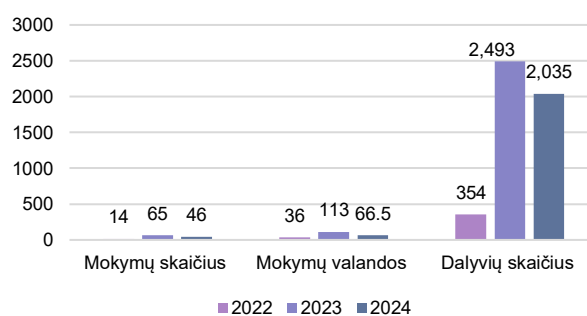
2023–2024 ir 2024–2025 mokslo metais matyti reikšmingi pokyčiai programos aprėptyje. 2024–2025 m. m. programą vykdžiusių mokyklų ir mokytojų skaičius sumažėjo, nors parengtų specialistų skaičius išliko panašus. Tai gali rodyti patiriamą mokyklų apkrovą ar kitus organizacinius iššūkius diegiant programą. Kartu pastebima, kad švietimo pagalbos specialistų įsitraukimas išliko stabilus, netgi šiek tiek didesnis. Mokinių dalyvavimas taip pat sumažėjo, tačiau išliko didelio masto. Svarbu pažymėti, kad 27 mokyklos nurodė, jog programos diegimą paskatino su Gyvenimo įgūdžių programos įgyvendinimu susiję iššūkiai, kas leidžia daryti prielaidą, kad programa aktuali ir kaip papildoma intervencijos priemonė.

1 lentelė. „Savu keliu“ programos įgyvendinimas 2023–2024 ir 2024–2025 m. m.

Rodiklis	2023–2024 m.	2024–2025 m.
Programą vykdžiusių mokyklų skaičius	102	79
Parengtų mokytojų skaičius	1501	1291
Programą vykdžiusių mokytojų skaičius	1491	956
Parengtų švietimo pagalbos specialistų skaičius	164	154
Programą vykdžiusių švietimo pagalbos specialistų skaičius	158	166
Dalyvavusių mokinių skaičius	21478	20421
Mokyklų, kur programos diegimą paskatino su Gyvenimo įgūdžių programos įgyvendinimu susiję iššūkiai, skaičius	–	27

Švietimo valdymo informacinės sistemos (ŠVIS) duomenys

1.2. Prevencinės priemonės krašto apsaugos sistemoje



Krašto apsaugos ministerijos duomenys

1 pav. Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencinių priemonių įgyvendinimas krašto apsaugos sistemoje 2022–2024 m.

Tendencijos

2022–2024 m. mokymų krašto apsaugos sistemoje duomenys rodo aiškią ir nuoseklią plėtros tendenciją. Lyginant su 2022 m., 2023 m. mokymų kiekis, trukmė ir dalyvių skaičius išaugo kelis kartus, o 2024 m. šie rodikliai stabilizavosi iš esmės aukštesniame lygyje. 2023 m. išsiskyrė kaip intensyviausi ir plačiausi mokymų metai – surengta daugiausia mokymų, jie buvo ilgiausi, o dalyvių skaičius pasiekė rekordinį lygį. 2024 m. pastebimas nedidelis sumažėjimas, tačiau vis tiek gerokai viršijantis 2022 m. rezultatus. Tai rodo tvirtą ir kryptingą sistemos raidą. Šios tendencijos leidžia teigti, kad krašto apsaugos sistemoje nuosekliai stiprinamas personalo kompetencijų ugdymas, plečiamas mokymų prieinamumas ir didėja bendras institucijų pasirengimo lygis.

¹ <https://www.elsevier.es/en-revista-revista-colombiana-psiQUIATRIA-379-articulo-prevention-illicit-drug-use-from-S0034745021000494#bib0295>

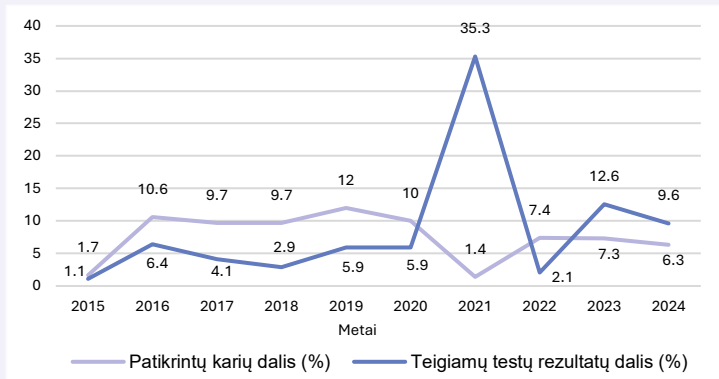
2. Narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo paplitimas ir sveikatos rizikos tarp tikslinių grupių

2.1. Karių ir šauktinių testavimas dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo

Lietuvos kariuomenėje narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo prevencija bei kontrolė vykdoma šviečiant karius, atliekant netikėtą karių patikrą greito nustatymo testais, siunčiant karius atlikti papildomus (laboratorinius) tyrimus asmens sveikatos priežiūros įstaigose.

Tendencijos

2024 m. buvo patikrinti 1 394 kariai, tai sudarė 6,3 % viso karių skaičiaus. Patikros vykdytos taikant atsitiktinę atranką arba esant įtarimams dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo. Tais pačiais metais nustatyti 134 teigiami greito nustatymo testų rezultatai, kurie sudarė 9,6 % visų atliktų testų. Vertinant ilgesnį laikotarpį, 2015–2020 m. patikrintų karių ir teigiamų testų rezultatų dalis buvo gana stabili, tačiau 2021 m. fiksuotas ryškus teigiamų testų rezultatų šuolis – 35,3 %, nors tuo metu buvo patikrinta mažiausia karių dalis (1,4 %) per visą analizuojamą 2015–2024 m. laikotarpį.



Krašto apsaugos ministerijos duomenys

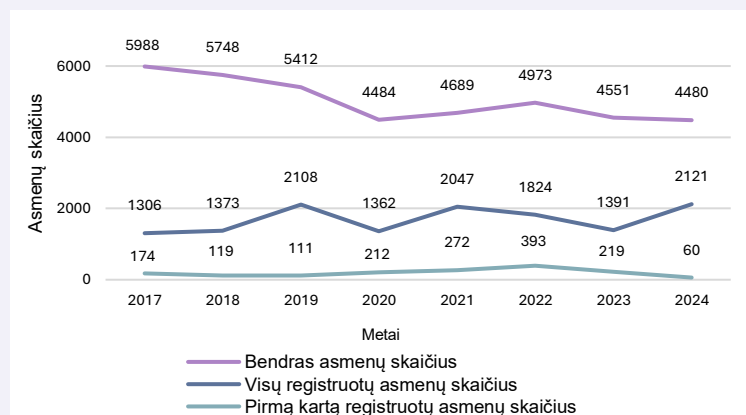
2 pav. Karių ir šauktinių testavimas dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo 2015–2024 m. (%)

2.2. Psichikos ir elgesio sutrikimai dėl narkotinių bei psichotropinių medžiagų vartojimo tarp kalinių

Įkalinimo įstaigose esantys asmenys dažniau nei likusi visuomenė yra vartoję narkotikus, turi su tuo susijusių problemų ir dažniau užsiima rizikingu narkotikų vartojimu, pavyzdžiui, dalijasi adatomis, švirškštais, kitomis narkotikų vartojimo priemonėmis. Sveikatos priežiūra įkalinimo įstaigose turi būti lygiavertė tai, kuri teikiama visuomenėje, užtikrinant jos tęstinumą tiek įkalinimo laikotarpiu, tiek paleidžiant asmenį iš įkalinimo įstaigos. Kadangi vidutinė šios grupės įkalinimo trukmė Europoje yra vos keli mėnesiai, kalinių populiacija yra dinamiška ir palaiko nuolatinis ryšius su visuomene, o tai daro poveikį bendros visuomenės sveikatai².

Tendencijos

2024 m. duomenys atskleidžia reikšmingą psichikos ir elgesio sutrikimų, susijusių su narkotinių bei psichotropinių medžiagų vartojimu, paplitimo augimą laisvės atėmimo vietose. Dėl šių sutrikimų buvo registruota beveik pusė visų ten laikomų asmenų (47,3 proc.). Tai aukščiausias rodiklis per 2017–2024 m. laikotarpį. Kartu matomas ryškus naujų atvejų mažėjimas: 2024 m. pirmą kartą registruota vos 60 asmenų, kas rodo, kad sutrikimų struktūroje dominuoja ilgalaikiai ir pakartotiniai atvejai.



Lietuvos kalėjimų tarnybos duomenys

3 pav. Laisvės atėmimo vietose laikomų asmenų, kuriems registruoti psichikos ir elgesio sutrikimai vartojant narkotines ar psichotropines medžiagas, skaičius 2017–2024 m.

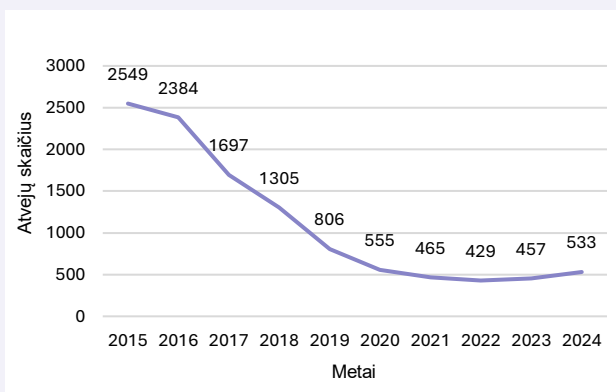
² https://www.euda.europa.eu/topics/prison_en

3. Sveikatos priežiūros paslaugos, suteiktos dėl priklausomybės nuo narkotinių ir psichotropinių medžiagų

Tarptautiniai ekspertai atkreipia dėmesį, kad veiksmingas prevencijos, gydymo ir reabilitacijos paslaugų integravimas į sveikatos priežiūros sistemas yra vienas svarbiausių būdų spręsti psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo problemas bei jų pasekmes. Naujausios tendencijos, susijusios su sveikatos priežiūros reformomis šioje srityje, skatina didesnę paslaugų integraciją, siekiant geresnės individualios ir visuomenės sveikatos, mažesnių sveikatos netolygumų ir visuomenės išlaidų³.

Nacionalinėje darbotvarkėje vienas pagrindinių, antruoju numeriu įvardytų tikslų yra užtikrinti prieinamą, kokybišką, asmens individualius poreikius tenkinančią, ekonomiškai tvarią ir įrodymais grindžiamą priklausomybių ligų gydymo, reabilitacijos ir reintegracijos paslaugų asmenims, rizikingai ir žalingai vartojantiems psichoaktyvias medžiagas ir (ar) nuo jų priklausomiems, sistema.

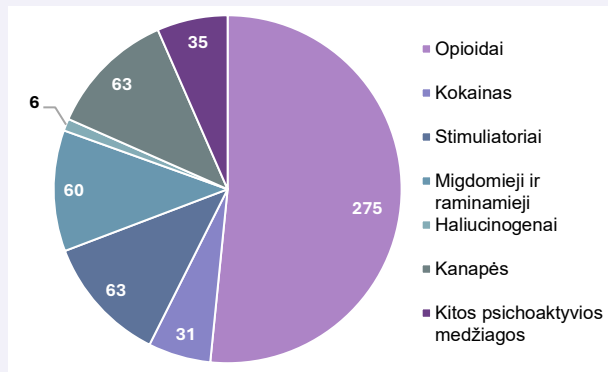
Suteiktos gydymo paslaugos



Higienos instituto duomenys

4 pav. Atvejų, kai buvo suteiktos gydymo paslaugos dėl priklausomybės nuo narkotinių ir psichotropinių medžiagų, skaičius Lietuvoje 2015–2024 m.

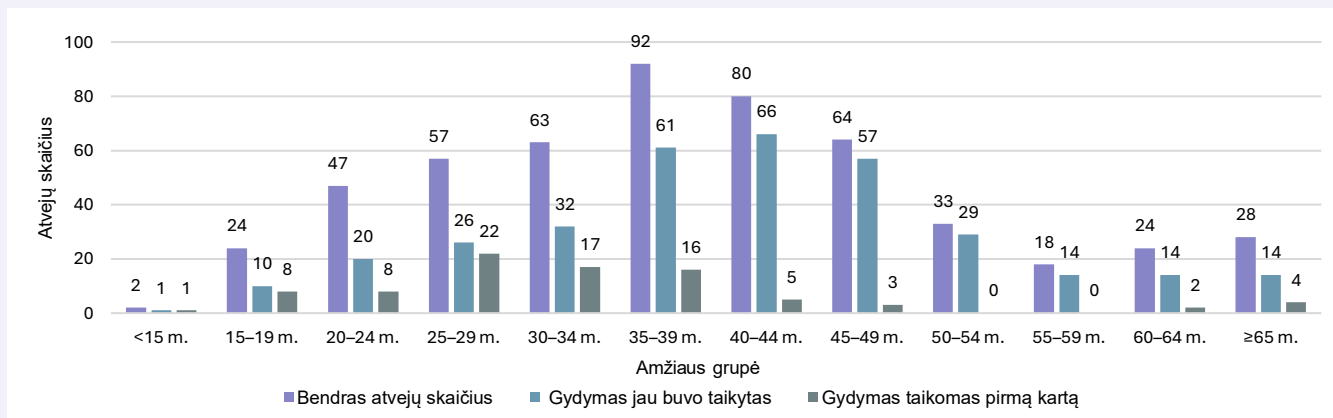
Pagal psichoaktyviąją medžiagą



Higienos instituto duomenys

5 pav. Atvejų, kai buvo nustatyti psichikos ir elgesio sutrikimai dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo, skaičius pasiskirstymas pagal pagrindinę psichoaktyviąją medžiagą, dėl kurios kreiptasi į asmens sveikatos priežiūros įstaigą 2024 m.

Pagal amžiaus grupes



Higienos instituto duomenys

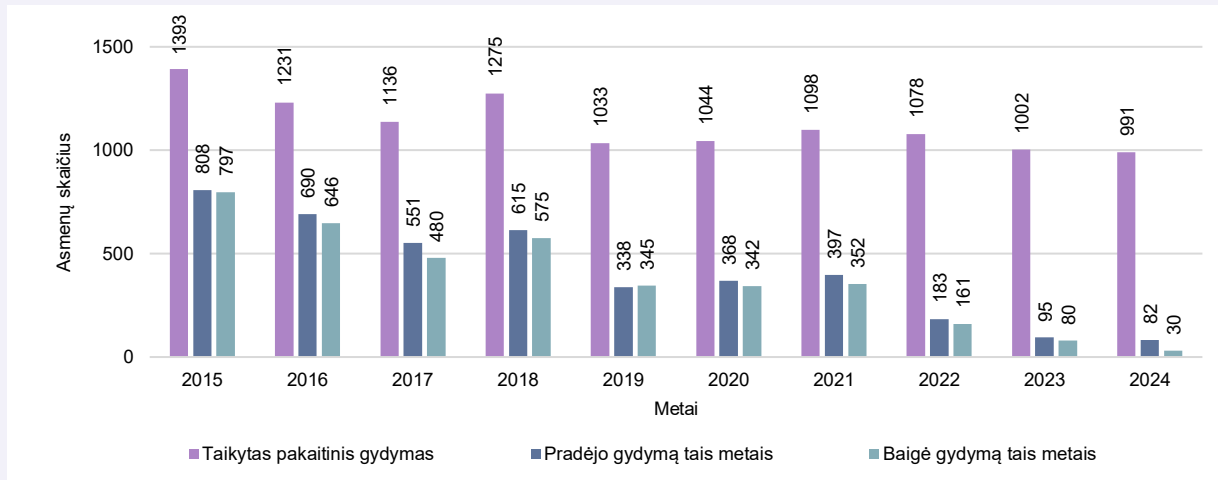
6 pav. Gydymo atvejai dėl psichikos ir elgesio sutrikimų vartojant narkotines bei psichotropines medžiagas pagal amžiaus grupes 2024 m.

Pastaba. Ne visada yra galimybė tiksliai nustatyti, ar asmeniui jau buvo taikytas gydymas, todėl bendras atvejų skaičius yra didesnis nei atvejų suma taikant gydymą pirmą kartą ir pakartotinai.

³ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK424848/#>

Pakaitinis gydymas

Pagrindinis priklausomybės nuo opioidų gydymo metodas Lietuvoje yra pakaitinis gydymas opioidiniais vaistais (metadonu ir buprenorfinu), dažnai derinamas su psichosocialine pagalba. Šis gydymas padeda sumažinti neteisėtą opioidų vartojimą, rizikingą elgesį, su narkotikais susijusią žalą ir mirtingumą. Paslaugos Lietuvoje teikiamos nemokamai: draus-tiems – iš Privalomojo sveikatos draudimo fondo, o nedraus-tiems – iš valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų programų lėšų⁴.



Higienos instituto duomenys

7 pav. Asmenų, kuriems taikytas pakaitinis gydymas, skaičius Lietuvoje 2015–2024 m.

Tendencijos

2024 m. registruoti 533 atvejai, kai suteiktos gydymo paslaugos dėl psichikos ir elgesio sutrikimų, susijusių su narkotikais. Taigi per pastarąjį dešimtmetį šis skaičius sumažėjo daugiau nei penkis kartus (2015 m. – 2549 atvejai). Daugiausia atvejų buvo susiję su opioidų vartojimu (51,6 %), o antroje vietoje liko stimulatoriai ir kanapės (po 11,8 % kiekvienam).

Didžiausias gydymo poreikis išliko 35–44 metų amžiaus grupėse, daug pacientų, ypač vyresnių nei 30 metų, kreipėsi į gydymo įstaigas pakartotinai. Tuo tarpu pirmą kartą gydymą pradėjo daugiausia 25–29 metų amžiaus asmenys.

Nuo 2015 m. pastebimas pakaitinio gydymo (metadonu, buprenorfinu) taikymo mažėjimas. Naujų pacientų srautai į gydymą ir iš jo taip pat mažėja – 2024 m. naujai gydymą pradėjo 82, o jį baigė tik 30 asmenų. Tai rodo, kad dauguma pacientų lieka gydytis ilgiau.

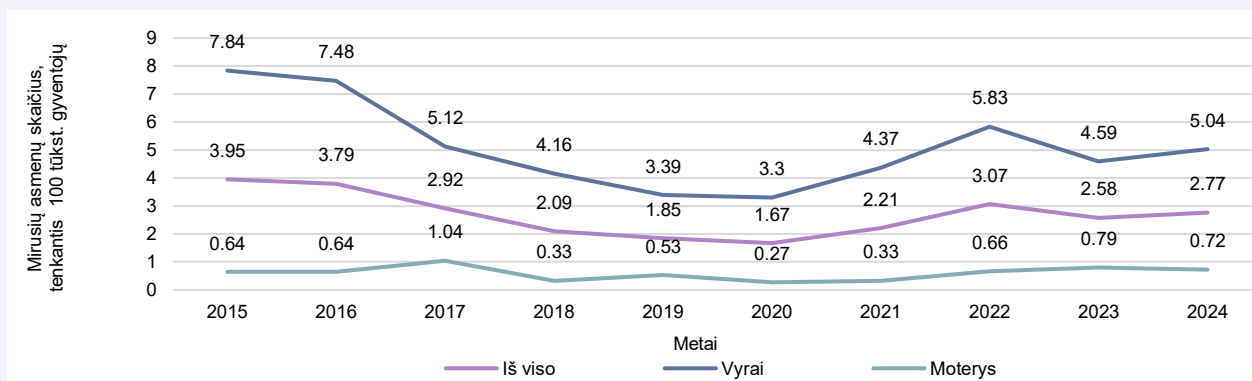
Taigi pastarųjų metų tendencijos rodo nuoseklų gydymo poreikio sumažėjimą pagal atvejų skaičių, tačiau ilgalaikio gydymo poreikis išlieka didelis, ypač vyresnio amžiaus pacientų grupėse, o opioidų vartojimas tebėra dominuojanti problema.

⁴ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.302905/asr>

4. Narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo padariniai

4.1. Mirtys, susijusios su narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimu

Su narkotikų vartojimu siejamų mirčių stebėseną padeda geriau suprasti narkotikų poveikį sveikatai, vartojimo pokyčius ir tendencijas lemiančius veiksnius bei prisideda prie veiksmingų ir savalaikių atsako priemonių rengimo. Dauguma narkotikų sukeltų mirčių Europoje yra susijusios su opioidais (apie 70 %), o dažnas kelių medžiagų vartojimas vienu metu dar labiau didina mirties riziką ir apsunkina stebėseną bei prevenciją⁵.

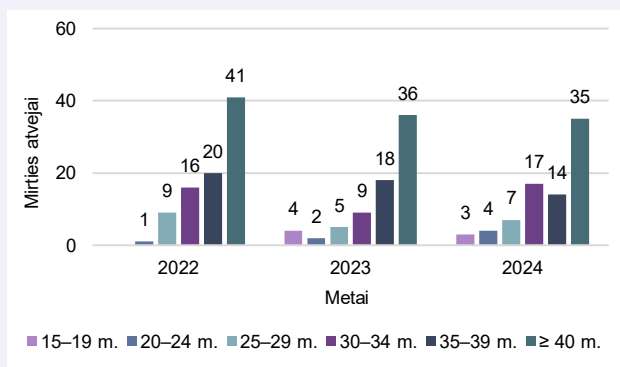


Higienos instituto duomenys

8 pav. Su narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimu siejamas mirtinumas (mirties atvejų skaičius 100 tūkst. gyv.) pagal lytį 2015–2024 m.

Pastaba. Narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo tiesiogiai sukeltos mirtys sudaro tik dalį visų su narkotikų vartojimu sietinų mirties atvejų, nes apima tik šių medžiagų vartojimo sukeltus apsinuodijimus ir psichikos bei elgesio sutrikimus, bet neapima mirčių nuo išorinių (transporto priemonių avarių, kitų nelaimingų atsitikimų, smurto) bei kitų priežasčių.

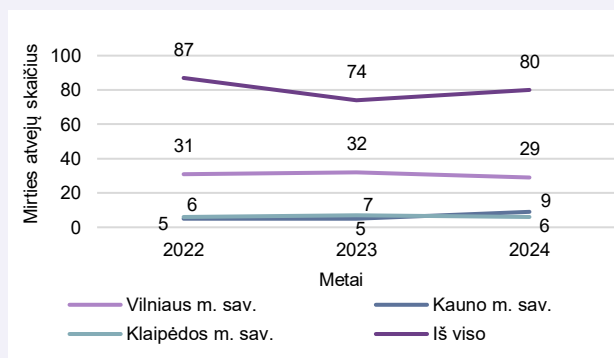
Pagal amžiaus grupes



Higienos instituto duomenys

9 pav. Mirties atvejų, kurių pagrindinė priežastis buvo narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimas, skaičius pagal amžiaus grupes 2022–2024 m.

Pagal 3 didžiausias Lietuvos savivaldybes

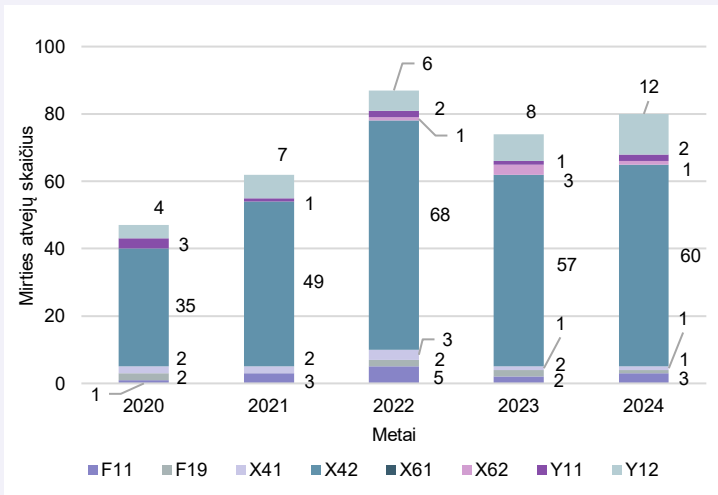


Higienos instituto duomenys

10 pav. Mirties atvejų, kurių pagrindinė priežastis buvo narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimas, skaičius pagal didžiausias Lietuvos savivaldybes 2022–2024 m.

⁵ https://www.euda.europa.eu/topics/prison_en

Pagal mirties priežastis

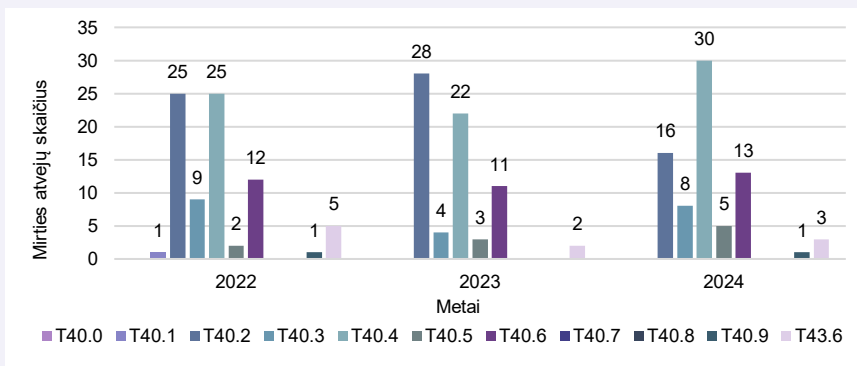


Higienos instituto duomenys

11 pav. Mirties atvejų, kurių pagrindinė priežastis buvo narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimas, skaičius pagal mirties priežastis 2020–2024 m.

- F11 – psichikos ir elgesio sutrikimai, vartojant opioidus;
- F19 – psichikos ir elgesio sutrikimai, vartojant kelis narkotikus ir kitas psichoaktyviasias medžiagas;
- X41 – atsitiktinis apsinuodijimas antiepilepsiniais, raminamaisiais bei migdomaisiais, antiparkinsoniniais ir psichotropiniais vaistais bei jų poveikis, neklasifikuojamas kitur;
- X42 – atsitiktinis apsinuodijimas narkotikais ir psichodisleptikais ir jų poveikis, neklasifikuojamas kitur;
- X61 – tyčinis apsinuodijimas antiepilepsiniais, raminamaisiais bei migdomaisiais, antiparkinsoniniais ir psichotropiniais vaistais bei jų poveikis, neklasifikuojamas kitur;
- X62 – tyčinis apsinuodijimas narkotikais ir psichodisleptikais ir jų poveikis, neklasifikuojamas kitur;
- Y11 – apsinuodijimas antiepilepsiniais, raminamaisiais bei migdomaisiais, antiparkinsoniniais ir psichotropiniais vaistais bei jų poveikis, neklasifikuojamas kitur, kai ketinimas nežinomas;
- Y12 – apsinuodijimas narkotikais ir psichodisleptikais ir jų poveikis, neklasifikuojamas kitur, kai ketinimas nežinomas

Pagal diagnozėje nurodytą narkotinę medžiagą



Higienos instituto duomenys

12 pav. Mirties atvejų, kurių pagrindinė priežastis buvo narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimas, skaičius pagal diagnozėje nurodytą narkotinę medžiagą 2022–2024 m.

- T40.0 – opijus;
- T40.1 – heroinas;
- T40.2 – kiti opiatai;
- T40.3 – metadonas;
- T40.4 – kiti sintetiniai narkotikai;
- T40.5 – kokainas;
- T40.6 – kiti ir nepatiksinti narkotikai;
- T40.7 – kanapės;
- T40.8 – LSD (lizergidas);
- T40.9 – kiti ir nepatiksinti psichodisleptikai;
- T43.6 – psichostimuliantai

Tendencijos

2024 m. Lietuvoje dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo mirė 80 žmonių, iš jų 69 vyrai (86,3 % visų mirčių) ir 11 moterų. Vyrų mirtingumas siekė 5,04 mirčių 100 tūkst. gyventojų, moterų – 0,72, t. y. vyrų mirtingumas buvo beveik 7 kartus didesnis nei moterų. Mirusiųjų amžius svyravo nuo 17 iki 66 metų, vidutinis – 37 m. (vyrų – 37, moterų – 36). Jaunesni nei 25 metų amžiaus asmenys sudarė 8,75 % visų mirčių, o daugiausia atvejų (35) fiksuota 40 metų ir vyresnių grupėje.

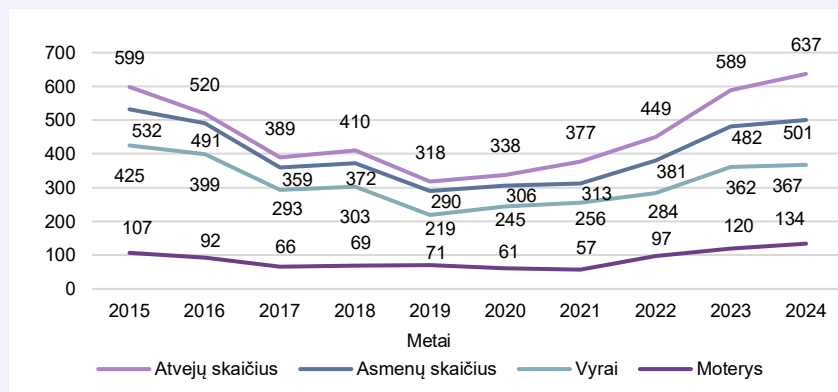
Analizuojant ilgalaikes tendencijas, nuo 2015 m., kai mirtingumas siekė 3,95 mirčių 100 tūkst. gyventojų, matomas reikšmingas mažėjimas iki 2020 m. (1,67), ypač tarp vyrų. Tačiau nuo 2021 m. mirtingumas vėl auga, daugiausia tarp vyrų, o moterų rodikliai išliko žemi ir stabilūs. Lyginant su 2023 m., bendras mirtingumas padidėjo nuo 2,58 iki 2,77 mirčių 100 tūkst. gyventojų.

Analizuojant trijų didžiausių savivaldybių duomenis, Vilniaus miesto savivaldybėje mirties atvejų skaičius išlieka daug didesnis nei Kauno ir Klaipėdos (2024 m. Vilniuje užregistruoti 29 mirties atvejai, Kaune – 9, Klaipėdoje – 6).

Pagrindinė mirties priežastis išlieka atsitiktinis apsinuodijimas narkotikais ir psichodisleptikais – 60 atvejų (75 % visų mirčių). Psichikos ir elgesio sutrikimai dėl narkotikų nustatyti 4 atvejais (3 dėl opioidų, 1 dėl kelių medžiagų). Nuo 2023 m. 36 % išaugo mirties atvejų dėl kitų sintetinių narkotikų (T40.4), jų 2024 m. fiksuota 30, o mirties atvejų dėl kitų opiatų (T40.2) sumažėjo nuo 28 iki 16. Kiti ir nepatiksinti narkotikai (T40.6) sukėlė 13 mirties atvejų.

Tendencijos pabrėžia, kad prevencijos ir gydymo priemonės turi būti ypač orientuotos į vyrų ir vyresnių amžiaus grupių gyventojus, taip pat reikalingas regioninis dėmesys Vilniaus miestui ir didesnis dėmesys sintetinėms narkotikų rūšims.

4.2. Apsinuodijimai narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis



Higienos instituto duomenys

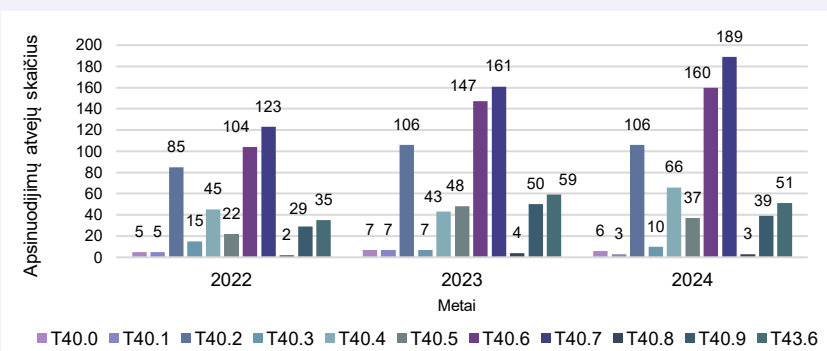
13 pav. Asmenų, kurie kreipėsi į sveikatos priežiūros įstaigas dėl apsinuodijimo narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, skaičius pagal lytį ir apsinuodijimo atvejų skaičius 2015–2024 m.

Pastaba. Kartais dėl apsinuodijimų yra kreipiamasi kelis kartus per metus arba asmuo gydomas ir ambulatoriškai, ir stacionare, dėl to apsinuodijusių asmenų skaičius paprastai būna mažesnis nei per metus registruotų visų apsinuodijimo atvejų skaičius.

Tendencijos

2015–2019 m. apsinuodijimų skaičius mažėjo, tačiau nuo 2020 m. fiksuojamas jo augimas, ypač 2022–2024 m. Bendras tokių atvejų skaičius 2024 m. pasiekė aukščiausią lygį per visą laikotarpį – 637 atvejus. Iš viso apsinuodijusių asmenų buvo 501, iš jų vyrų beveik tris kartus daugiau nei moterų (367 ir 134). Skirtumas tarp atvejų ir asmenų skaičiaus rodo, kad dalis asmenų kreipėsi dėl apsinuodijimo pakartotinai.

Pagal narkotines ir psichotropines medžiagas



Higienos instituto duomenys

14 pav. Apsinuodijimo narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis atvejų skaičius pagal medžiagas 2022–2024 m.

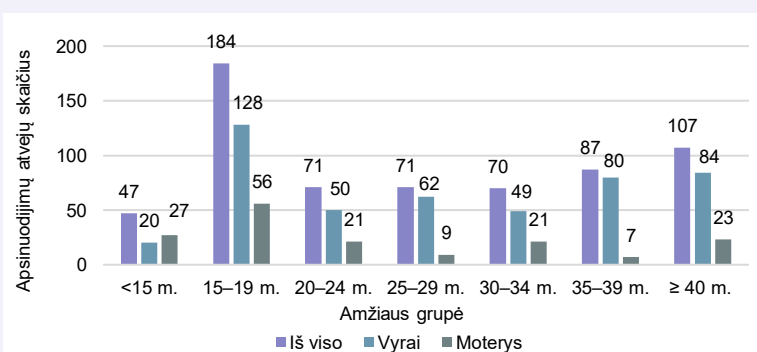
T40.0 – opijus; T40.1 – heroinas; T40.2 – kiti opiatai; T40.3 – metadonas; T40.4 – kiti sintetiniai narkotikai; T40.5 – kokainas; T40.6 – kiti ir nepatiksinti narkotikai; T40.7 – kanapės; T40.8 – LSD; T40.9 – kiti ir nepatiksinti psichodisleptikai; T43.6 – psichostimuliatoriai

Pastaba. Dalį apsinuodijimų sukėlė įvairios skirtingos narkotinės medžiagos, todėl apsinuodijimų atitinkamomis medžiagomis atvejų skaičiaus suma gali būti didesnė nei visų atvejų skaičius per ataskaitinius metus.

Tendencijos

2024 m. daugiausia atvejų buvo susiję su kanapėmis (189) ir kitais / nepatiksintais narkotikais (160). Per metus apsinuodijimai kanapėmis išaugo 17,4 %. Apsinuodijimų kitais opiatais buvo 106 atvejai, o sintetiniais narkotikais – 66 atvejai, kas sudaro 53,5 % augimą palyginti su 2023 m. Vidutinis apsinuodijusiųjų amžius buvo 27,7 m.: moterų – 25,1 m., vyrų – 28,6 m. Daugiausia atvejų fiksuota 15–19 metų amžiaus grupėje (184 atvejai).

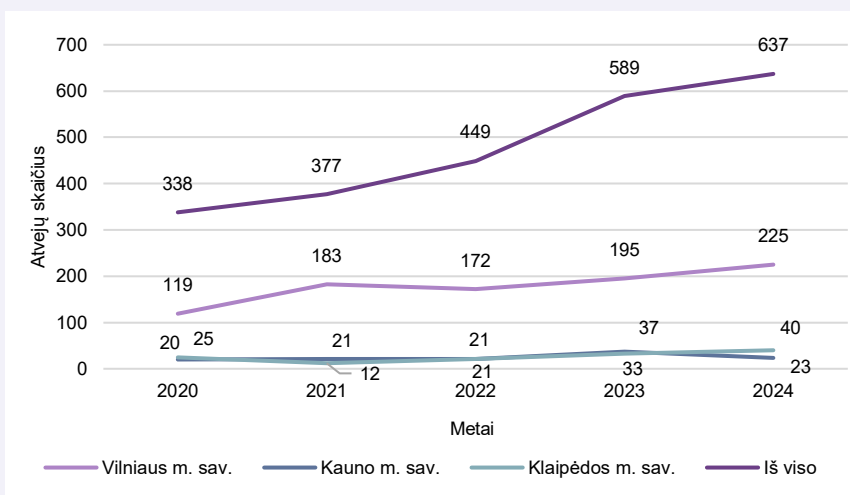
Pagal amžiaus grupes ir lytį



Higienos instituto duomenys

15 pav. Apsinuodijimo narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis atvejų skaičius pagal amžiaus grupes ir lytį 2024 m.

Pagal 3 didžiausias Lietuvos savivaldybes



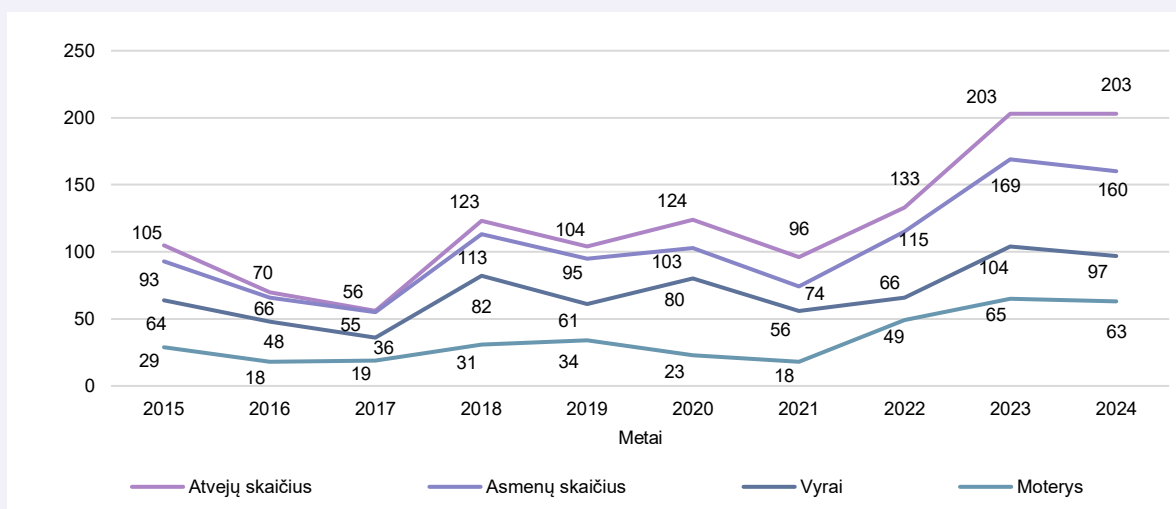
Tendencijos

Vilniaus mieste 2020–2024 m. apsinuodijimų skaičius augo nuo 119 iki 225, o tai sudaro 35,3 % visų šalies atvejų. Kauno mieste atvejų skaičius sumažėjo (23 atvejai), o Klaipėdoje šiek tiek padidėjo (40 atvejų).

Higienos instituto duomenys

16 pav. Apsinuodijimų narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis tendencijos didžiausiuose Lietuvos miestuose 2020–2024 m.

Nepilnamečiai asmenys (iki 18 m.)



Higienos instituto duomenys

17 pav. Nepilnamečių asmenų, kurie kreipėsi į sveikatos priežiūros įstaigas dėl apsinuodijimo narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, skaičius pagal lytį bei apsinuodijimo atvejų skaičius 2015–2024 m.

Tendencijos

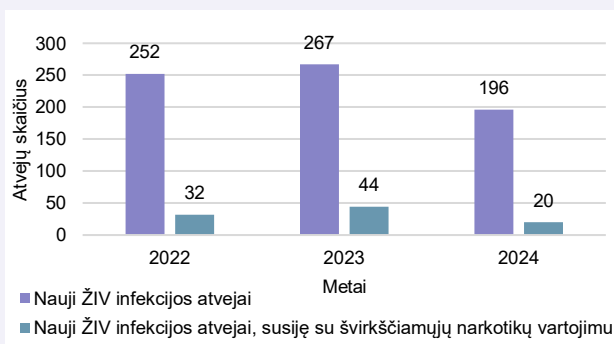
Dėl apsinuodijimo narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis nepilnamečiai asmenys (iki 18 m.) į sveikatos priežiūros įstaigas 2024 m. kreipėsi 203 kartus. 2024 m. nepilnamečių asmenų apsinuodijimo atvejai sudarė 31,9 % visų registruotų apsinuodijimo narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis atvejų (2023 m. – 34,5 %). Bendras tokių asmenų 2024 m. skaičius buvo 160, iš jų 97 vyrai ir 63 moterys. Nepilnamečiai sudarė apie 31,9 % visų dėl apsinuodijimo narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis į sveikatos priežiūros įstaigas besikreipusių asmenų (2023 m. – 35,1 %).

2015–2021 m. nepilnamečių apsinuodijimų skaičius svyravo, bet nuo 2021 m. matomas ryškus augimas tiek atvejų, tiek asmenų skaičiaus prasme (2021 m. – 96 atvejai, 74 asmenys).

4.3. Užkrečiamosios ligos, susijusios su narkotinių medžiagų vartojimu

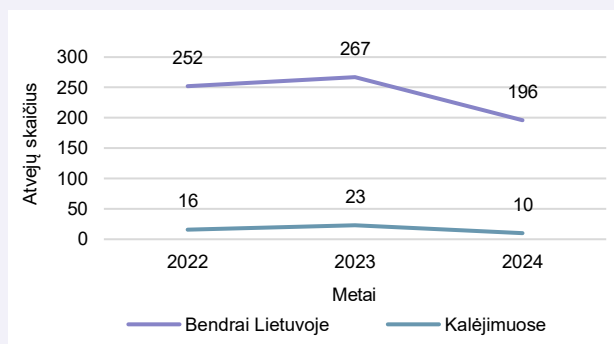
Dalijimasis švirškčiamosiomis priemonėmis padidina krauju plintančių infekcijų, tokių kaip ŽIV, hepatito B ir C (HBV ir HCV) bei invazinių bakterinių infekcijų perdavimo ir užsikrėtimo riziką. Šios su narkotikais susijusios infekcinės ligos sukelia didelį sergamumo ir mirtingumo lygį tarp švirškčiamųjų narkotikų vartotojų. Narkotikų vartojimas prieš lytinius santykius ir jų metu taip pat siejamas su padidėjusia ŽIV, HCV ir bakterinių lytiškai plintančių infekcijų rizika⁶.

ŽIV: paplitimas, ištyrimas, gydymas



Nacionalinio visuomenės sveikatos centro duomenys

18 pav. Registruotų naujų ŽIV infekcijos atvejų skaičius 2022–2024 m.



Lietuvos kalėjimų tarnybos ir Nacionalinio visuomenės sveikatos centro duomenys

19 pav. Naujų ŽIV atvejų skaičiaus dinamika Lietuvoje ir kalėjimuose 2022–2024 m.

Tendencijos

2022–2024 m. Lietuvoje stebimas naujų ŽIV atvejų mažėjimas: nuo 252 atvejų (2022 m.) iki 196 atvejų (2024 m.). Tuo pat metu mažėjo ir užsikrėtimų per švirškčiamuosius narkotikus – nuo 32 iki 20 atvejų, sudarančių 10,2 % visų naujų ŽIV atvejų 2024 m. Tai rodo mažėjantį šios perdavimo formos paplitimą. 2024 m. daugiausia naujų užsikrėtimo atvejų per švirškčiamuosius narkotikus buvo 40–44 metų amžiaus grupėje (7 atvejai). 80 % šios grupės užsikrėtusių asmenų buvo vyrai (16 atvejų). Kalėjimuose pirmą kartą diagnozuota ŽIV infekcija buvo 10 asmenų, sudarančių apie 5,1 % visų naujų atvejų šalyje. Naujų atvejų skaičius kalėjimuose taip pat mažėjo nuo 16 atvejų (2022 m.) iki 10 atvejų (2024 m.). 2024 m. antiretrovirusinė terapija (ART) pradėta 226 užsikrėtusiems asmenims. Metų pabaigoje gydymą dėl ŽIV gaudavo iš viso 1904 asmenys, iš kurių 626 užsikrėtė per švirškčiamuosius narkotikus. Bendros tendencijos rodo, kad naujų ŽIV atvejų skaičius Lietuvoje, įskaitant perduodamus per švirškčiamuosius narkotikus, stabiliai mažėja, o gydymo prieinamumas išlieka svarbi prevencijos ir kontrolės priemonė.

Virsiniai hepatitai: paplitimas, ištyrimas

Pagal Nacionalinio visuomenės sveikatos centro pateiktą informaciją, 2024 m. Lietuvoje užregistruoti 26 ūminio hepatito B (VHB) atvejai ir 45 ūminio hepatito C (VHC) atvejai. Taigi ūminių VHB ir VHC atvejų skaičiai išlieka palyginti maži. Ūminio VHB atvejai dažniausiai siejami su medicininėmis invazinėmis procedūromis, seksualiniais kontaktais ar neaiškiais rizikos veiksniais, o ūminio VHC atvejų rizikos veiksniai buvo įvairūs: buvimas įkalinimo vietose, medicininės procedūros, tatuiravimas ir švirškčiamųjų narkotikų vartojimas. 2024 m. užregistruotas 191 lėtinio VHB atvejis ir 1832 lėtinio VHC atvejai, taigi lėtinio hepatito C forma tebėra daug dažnesnė. Didėjantis lėtinių atvejų skaičius daugiausia siejamas su įgyvendinta plataus masto HCV tikrinimo programa ir geresniu diagnostiniu registravimu, o rizikos veiksnių konkretaus procentinio pasiskirstymo 2024 m. oficialiai nepatikslinkta.

⁶ [https://www.euda.europa.eu/topics/drug-related-infectious-diseases_en#:~:text=Overview,\)%2C%20and%20invasive%20bacterial%20infections.](https://www.euda.europa.eu/topics/drug-related-infectious-diseases_en#:~:text=Overview,)%2C%20and%20invasive%20bacterial%20infections.)

⁷ <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.ABA07177DB7F/asr>

5. Narkotinių ir psichotropinių medžiagų rinka bei tiekimas

Europoje visų rūšių narkotinių ir psichotropinių medžiagų prieinamumas išlieka didelis, jų pasiūla tampa vis įvairesnė: rinkoje daugėja stipresnių, grynesnių, naujesnių psichoaktyviųjų medžiagų. Narkotikų platinimo tinklai plačiai infiltruojami į teisėtus prekybos būdus, ypač jūrų uostuose, pasitelkiant korupciją ir bauginimą. Pagrindiniai tiekimo regionai: Pietų Amerika (kokainas), Vakarų ir Pietų Azija (heroinas), Šiaurės Afrika (kanapių derva), Kinija ir Indija (naujos psichoaktyviosios medžiagos). Fiksuojami rekordiniai kontrabandos kiekiai: pavyzdžiui, 2023 m. Vokietijoje sulaikytos 43 tonos kokaino, o 2024 m. Ispanijoje – 13 tonų. Europoje taip pat išlieka reikšminga vidaus narkotikų gamyba: auginamos kanapės, gaminami amfetaminai, MDMA, metamfetaminas, kokainas ir sintetiniai katinonai. Pagrindiniai gamybos centrai: Nyderlandai, Belgija ir Lenkija (ypač katinonų gamyba). Nusikalstamos grupuotės sparčiai prisitaiko prie kontrolės priemonių, naudojamos alternatyvius chemikalus, siekiamos apeiti teisės aktų ribojimus. Didžioji dalis sulaikymų Europoje vis dar susijusi su kanapėmis – 2023 m. jos sudarė 69 % visų fiksuotų atvejų⁸. Nacionalinėje darbotvarkėje penktuoju numeriu įvardytas tikslas – didinti neteisėtos didmeninės prekybos narkotikais ir jų pirmtakais (prekursoriais) atvejų nustatymo galimybes, spręsti logistikos ir skaitmeninių kanalų išnaudojimo neteisėtų narkotikų platinimui problemą bei bendradarbiaujant su privačiu sektoriumi didinti per šiuos kanalus kontrabanda gabenamų neteisėtų medžiagų konfiskavimo apimtį.

5.1. Narkotinės ir psichotropinės medžiagos, išimtos iš neteisėtos apyvartos

2 lentelė. Lietuvoje iš neteisėtos apyvartos išimtų narkotinių medžiagų kiekiai ir jų pokytis 2020–2024 m.

Medžiagos pavadinimas	2020 m.	2021 m.	2022 m.	2023 m.	2024 m.
Heroinas	0,8 kg	1,7 kg ↑	1,1 kg ↓	2,2 kg ↑	0,046 kg ↓
Kokainas	43,4 kg	4,6 kg ↓	22,7 kg ↑	1 372 kg ↑	5,6 kg ↓
Džiovintos kanapės	40,8 kg	253 kg ↑	219,5 kg ↓	198,3 kg ↓	230,5 kg ↑
Kanapių derva	3,8 kg	186,7 kg ↑	1,2 kg ↓	3,7 kg ↑	409,6 kg ↑
Metamfetaminas	90,8 kg	24,6 kg ↓	1,8 kg ↓	713,6 kg ↑	0,8 kg ↓
Amfetaminas	112,4 kg	25,3 kg ↓	94,7 kg ↑	8 kg ↓	7,8 kg ↓
MDMA / ekstazis	50 kg	7,4 kg ↓	52,9 kg ↑	131 kg ↑	4 kg ↓

Lietuvos policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos duomenys

Tendencijos

2024 m. didžiausias konfiskuotas kiekis iš visų medžiagų, žymiai daugiau nei ankstesniais metais, buvo kanapių dervos (hashišo), tai yra 490,6 kg (prieš tai didžiausias 2021 m. – 186,7 kg);

2024 m. džiovintos kanapės taip pat sudarė reikšmingą dalį – 230,5 kg;

2024 m. kokaino konfiskuota tik 5,6 kg, o 2023 m. jo kiekis siekė net 1372 kg. Tai drastiškas kritimas, kuris gali būti susijęs su vienkartinėmis sulaikymo operacijomis ankstesniais metais.

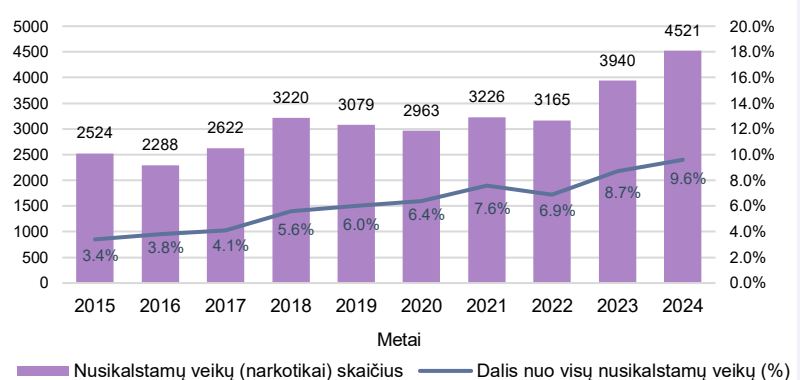
5.2. Nusikalstamų veikų, susijusių su neteisėtu disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, tendencijos

Tendencijos

2024 m. fiksuota net 4 521 nusikalstama veika, susijusi su narkotikais. Tai yra didžiausias skaičius per visą nagrinėjamą laikotarpį (2015 m. – 2524).

Tai sudaro net 9,6 % visų nusikalstamų veikų 2024 m. ir yra taip pat aukščiausias rodiklis per dešimtmetį (2015 m. – 3,4 %).

Tokios augančios tendencijos gali rodyti tiek didėjančių narkotikų apyvartos mastą, tiek aktyvesnę teisėsaugos veiklą šioje srityje.



Informatikos ir ryšių departamento duomenys

20 pav. Nusikalstamų veikų, susijusių su neteisėta narkotinių ar psichotropinių medžiagų, jų prekursorių apyvarta ar jų kontrabanda, skaičius ir dalis nuo visų nusikalstamų veikų 2015–2024 m.

⁸ https://www.euda.europa.eu/publications/european-drug-report/2025/drug-supply-production-and-precursors_en

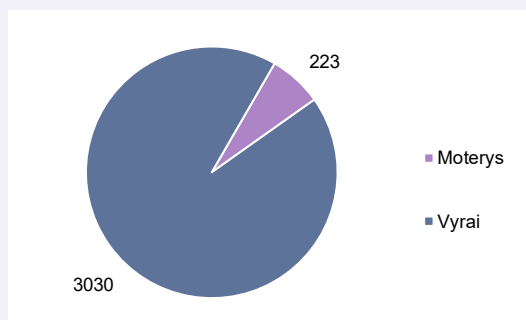
5.3. Pagal baudžiamąją teisinę klasifikaciją

3 lentelė. Nusikalstamų veikų, susijusių su neteisėta narkotinių ar psichotropinių medžiagų, jų prekursorių apyvarta ar kontrabanda, skaičiaus pasiskirstymas pagal baudžiamąją teisinę klasifikaciją 2020–2024 m.

Nusikalstama veika	2020 m.	2021 m.	2022 m.	2023 m.	2024 m.
260 ¹ str., 266 ¹ str. ir buvusi 199 str. 4 d. Kontrabanda	22	79	85	123	136
259 str. Neteisėtas disponavimas narkotikais be tikslo juos platinti	2206	2448	2431	3006	3603
260 str. Neteisėtas disponavimas narkotikais turint tikslą juos platinti	674	748	579	635	709
260 str. 3 d. Iš jų „ <i>platino labai didelį kiekį</i> “	81	158	103	145	106
261 str. Narkotikų platinimas nepilnamečiams	22	12	25	58	41
262 str. Įrenginių narkotikams gaminti gaminimas <...>	1	2	1	4	2
263 str. Narkotikų vagystė, priedavimas ar kitoks neteisėtas užvaldymas	7	7	11	17	3
264 str. Lenkimas vartoti narkotikus	14	12	8	62	15
265 str. Neteisėtas aguonų ar kanapių auginimas	11	20	13	24	9
266 str. Neteisėtas disponavimas I kategorijos narkotikų pirmtakais (prekursoriais)	4	15	12	2	1

Informatikos ir ryšių departamento duomenys

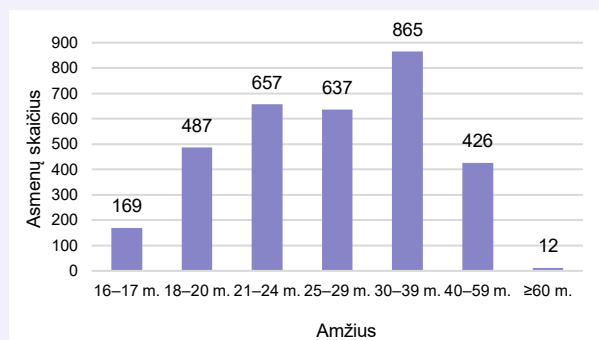
Pagal lytį



Informatikos ir ryšių departamento duomenys

21 pav. Užregistruotų fizinių asmenų, įtariamų (kaltinamų) padarius nusikalstamas veikas, susijusias su disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis bei jų pirmtakais (prekursoriais) ar jų kontrabanda, skaičius pagal lytį 2024 m.

Pagal amžiaus grupes



Informatikos ir ryšių departamento duomenys

22 pav. Užregistruotų fizinių asmenų, įtariamų (kaltinamų) padarius nusikalstamas veikas, susijusias su disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis bei jų pirmtakais (prekursoriais) ar jų kontrabanda, skaičius pagal amžiaus grupes 2024 m.

Tendencijos

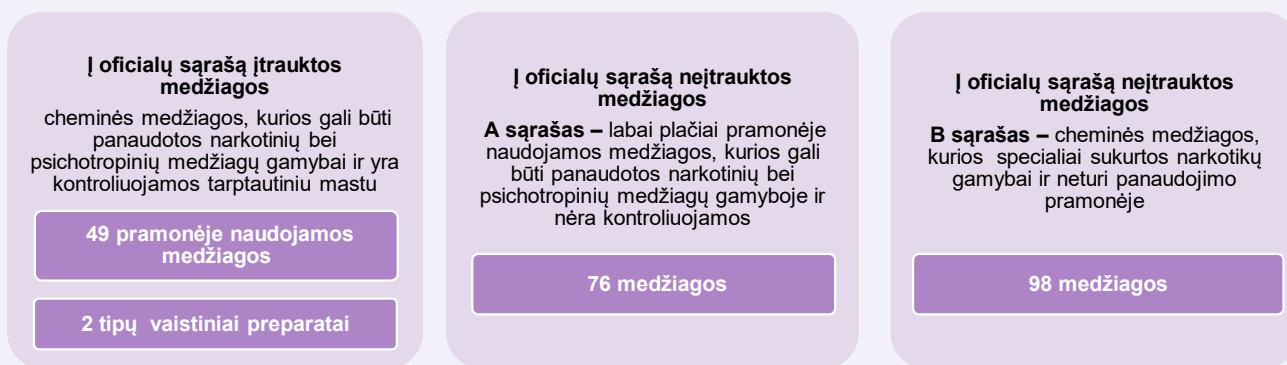
Išaugo atvejų skaičius pagal Baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 259 straipsnį („Neteisėtas disponavimas narkotikais be tikslo juos platinti“): nuo 2 206 atvejų 2020 m. iki 3 603 atvejų 2024 m.

2024 m. pagal BK 260 straipsnį („Neteisėtas disponavimas narkotikais turint tikslą juos platinti“) pagal atvejų skaičių šis nusikaltimas išlieka antras – fiksuotos 709 nusikalstamos veikos.

2024 m. registruoti 3 253 fiziniai asmenys, įtariamai (kaltinami) padarę nusikalstamas veikas, susijusias su narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, jų prekursoriais arba kontrabanda. Iš jų 93 % sudarė vyrai – 3 030 asmenų; moterų – 223 asmenys.

2024 m. daugiausia asmenų, įtariamų (kaltinamų) padarius nusikalstamas veikas, susijusias su disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, jų prekursoriais ar kontrabanda, buvo jaunų ir vidutinio amžiaus suaugusiųjų (21–39 m.) grupėje, ypač 30–39 metų (865 asmenys). Nepilnamečiai sudarė apie 5,2 % visų įtariamų (kaltinamų) asmenų (169 asmenys).

5.4. Narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakų (prekursorių) teisėto naudojimo Lietuvoje tendencijos



23 pav. Oficialių ir neoficialių sąrašų medžiagų grupės.

Griežčiausiai kontroliuojami I kategorijos prekursoriai, todėl bet kokia veikla su šiomis medžiagomis galima tik turint leidimą.

Veikla su II kategorijos prekursoriais griežčiau prižiūrima, jei šios medžiagos naudojamos didesniais kiekiais.

Plačiausiai pramoninėje ir ūkinėje veikloje naudojami III kategorijos prekursoriai. Vykdam veiklą su III kategorijos prekursoriais leidimus privalo išsiimti ir registruoti veiklos vietą tik eksporto į trečiąsias šalis atveju, tačiau šių medžiagų naudojimą savo reikmėms privalo pagrįsti visi ūkio subjektai. Vykdam veiklą su IV kategorijos prekursoriais, reikalingas tik eksporto leidimas, kai šie prekursoriai yra eksportuojami ne į ES valstybes.



24 pav. Prekursorinių medžiagų kategorijos.

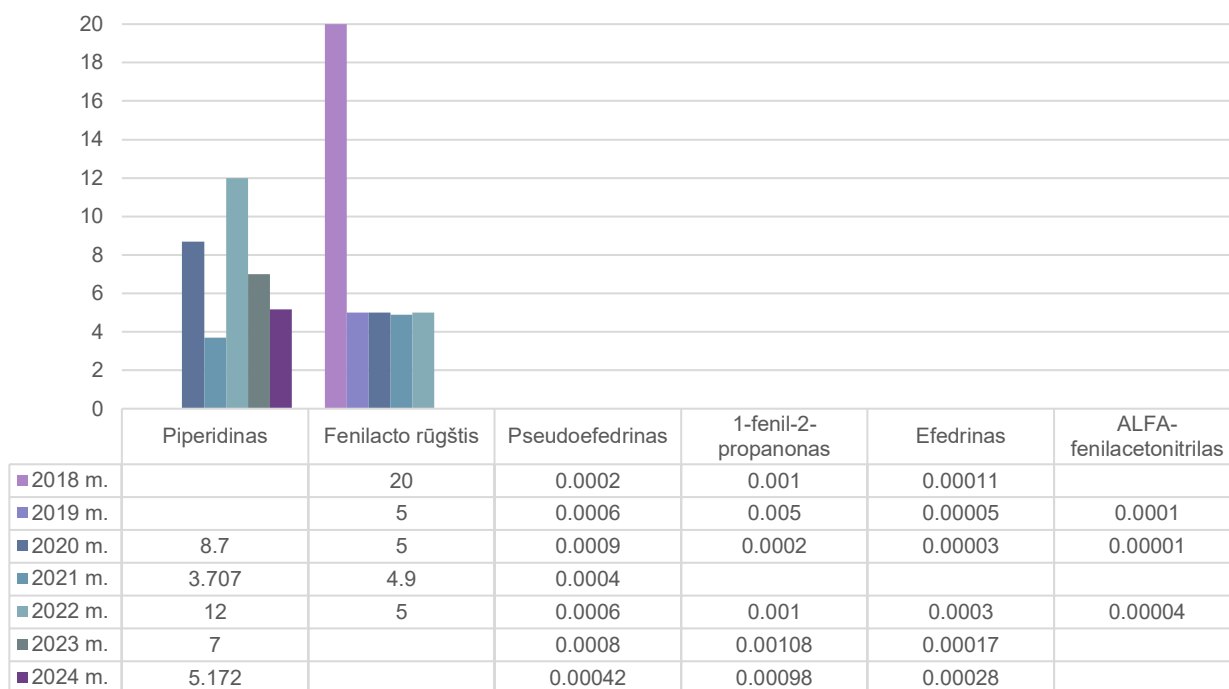
Kad būtų užkirstas kelias narkotinių ir psichotropinių medžiagų gamybai, Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas renka ir analizuoja duomenis apie teisėtą visų kategorijų prekursorių apyvartą.

Teisėtos prekybos stebėseną yra prekursorių kontrolės pagrindas. Tačiau daugelis neseniai atsiradusių cheminių medžiagų buvo sukurtos siekiant specialiai apeiti kontrolės priemones. Jos neturi teisėto panaudojimo pramonėje, išskyrus ribotus tyrimus ir analizę laboratorijose, ir kitaip dar vadinamos „designer“ prekursoriais.

Lietuvoje 2024 m. prekursorius savo veikloje nuolat naudojo daugiau kaip 600 įmonių. Devynios įmonės vykdė narkotinių ir psichotropinių medžiagų prekursorių eksportą.

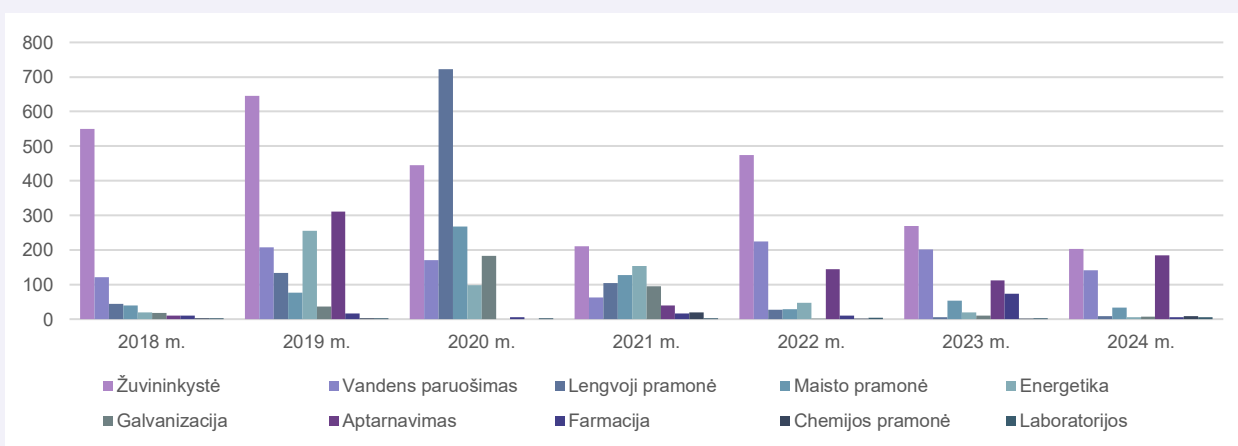
Tuo tarpu apie 400 Lietuvos įmonių prekursorius naudoja kasdienėje veikloje, daugiausia techninėms reikmėms arba kaip priedus pramoniniuose procesuose.

2024 m. Lietuvoje daugiausia teisėtoje apyvartoje sunaudota III kategorijos prekursorių – šias chemines medžiagas turi 85 % visų stebimų įmonių. Tuo tarpu I kategorijos prekursorius naudoja tik 1 %, o II kategorijos – 8 % visų stebimų ūkio subjektų. Šie skaičiai nuo 2018 m. kinta labai nedaug. 2024 m. IV kategorijos prekursorių eksporto Lietuvos įmonės nevykdė.



25 pav. I kategorijos prekursorių ir II kategorijos prekursorių (piperidino bei fenilacto rūgšties) teisėtas naudojimas Lietuvoje, apyvarta (kg).

Vadovaujantis NTAKD turimais duomenimis, Lietuvoje teisėtai disponuojama labai mažais kiekiais I ir kai kuriais II kategorijos prekursoriais, todėl beveik nėra galimybės šioms medžiagoms patekti iš teisėtos veiklos į neteisėtą.



26 pav. Kalio permanganato panaudojimo sritys ir kiekiai teisėtoje veikloje 2018–2024 m. (kg)

II kategorijos prekursorių sąraše esantis kalio permanganatas Lietuvoje naudojamas daugelyje veiklos sričių. Ši medžiaga plačiai taikoma žuvininkystėje, geriamajam vandeniui paruošti, energetikoje, žemės ūkyje, farmacijoje ir laboratoriniams tyrimams. Palyginti su 2023 m., įvairiose veiklos srityse sunaudojami šios medžiagos kiekiai 2024 m. nežymiai sumažėjo.

Didžiausias kalio permanganato sunaudojimo pokytis fiksuotas farmacijos sektoriuje – šios medžiagos poreikis sumažėjo visiškai ją pakeitus kitomis veiklosiomis medžiagomis.

2024 m. Lietuvoje teisėtoje apyvartoje daugiausia buvo naudojami šie III kategorijos prekursoriai: acetonas, sieros rūgštis, druskos rūgštis, toluenas, etileteris, metiletilketonas.

Šios medžiagos nėra gaminamos Lietuvoje, todėl teisėtai apyvartai jos importuojamos / įvežamos iš kitų šalių.

Prekursorių eksportas 2024 m. buvo vykdomas į Ukrainą, Kazachiją, Baltarusiją, Šveicariją, o ES ribose dažniausiai išvežami į Latviją, Estiją ir Suomiją. Tendencijos panašios kaip ir ankstesniais metais.

Kadangi III kategorijos prekursorių naudojimo būdai ir kiekiai, reikalingi veiklai vykdyti, daugeliu atvejų nuo 2018 m. kiekvienais metais yra panašūs, pokyčius lemia daugiausia pasauliniu mastu veikiančys faktoriai bei kasmet identifikuojami nauji ūkio subjektai, naudojantys šias medžiagas.

2024 m. bendras sunaudotas sieros rūgšties kiekis per metus padidėjo 3 kartus, lyginant su 2023 m. Vis daugiau šios medžiagos sunaudojama chemijos pramonės srityje kaip pagalbinės medžiagos, naudojamos įvairiuose procesuose, ypač techninėms reikmėms.

2024 m. bendras sunaudotas druskos rūgšties kiekis sumažėjo per pusę, lyginant su 2023 m. Tačiau atskirose srityse jos sunaudojimas didėja, pavyzdžiui, žemės ūkyje – žuvininkystės ūkiai naudojo šią medžiagą vandeniui paruošti.

2024 m. bendras sunaudotas acetono kiekis sumažėjo 22 procentais, lyginant su 2023 m. Tačiau lengvojoje pramonėje jo sunaudojimas padidėjo 6 kartus, nes daugiau įmonių, naudojančių šią medžiagą, informuotos apie prievolę teikti duomenis.

Šie duomenys apie III kategorijos prekursorių naudojimą padeda atkreipti dėmesį į chemines medžiagas tiekiančių įmonių įvežamus į Lietuvos rinką prekursorių kiekius ir atidžiau stebėti sandorius, siekiant išsiaiškinti šių sandorių teisėtumą.

4 lentelė. Dažniausiai Lietuvoje naudojami III kategorijos prekursoriai, jų panaudojimo sritys ir kiekių (kg) pokytis per 2018–2024 m.

	Pramonės šaka	Sunaudotas prekursoriaus kiekis (kg)						
		2018 m.	2019 m.	2020 m.	2021 m.	2022 m.	2023 m.	2024 m.
Sieros rūgštis	Chemijos pramonė	391 075 231	1 153 896 729	1 253 672 000	969 453 801	417 933 278	203 022 187	624 260 344
	Atliekų tvarkymas	32 865	344 079	353 000	438 692	618 082	677 943	417 012
	Maisto pramonė	722 721	692 909	803 500	142 409	482 745	630 418	245 526
	Vandens paruošimas	35 452	55 363	66 200	40 322	34 427	72 077	56 252
	Galvanizacija	15 961	25 135	25 500	32 565	30 176	31 804	15 396
	Lengvoji pramonė	18 372	19 728	18 000	2 973	8 267	50 850	15 346
	Metalo pramonė	2 772	2 437	4 300	2 915	5 436	6 073	28 168
Druskos rūgštis	Maisto pramonė	2 440 434	3 389 692	3 450 000	935 135	3 682 026	3 258 956	1 759 740
	Galvanizacija	206 469	320 365	319 000	173 169	360 403	296 628	135 512
	Vandens paruošimas	177 522	213 335	201 000	133 106	219 022	211 182	152 345
	Chemijos pramonė	66 313	96 056	106 000	78 668	100 000	115 602	67 479
	Metalo pramonė	57 470	79 824	58 000	34 638	69 213	52 575	27 919
	Lengvoji pramonė	5 072	1 169	40 000	54 714	55 961	35 161	16 405
	Kelių tiesimas	43 781	10 106	29 000	5 178	99	300	-
	Energetika	13 749	35 728	17 000	11 618	7 837	13 861	12 303
	Laboratorijos	4 324	9 598	12 000	25 147	40 911	9 955	5 577
	Sunkioji pramonė	5 373	7 433	11 000	3 578	10 289	10 330	16 904
	Aptarnavimas	6 409	11 115	8 000	4 649	9 217	7 280	5 889
	Žemės ūkis	-	3 800	5 000	342	149	0,633	6 532
	Elektronika	2 015	12 107	3 500	11 328	10 657	12 438	4 560
Acetonas	Aptarnavimas	503,7	2 626	921	2 224	27 967	19 398	2 371
	Chemijos pramonė	883 296	750 336	679 259	835 299	1 200 408	1 704 062	2 296 848
	Elektronika	153	562	439	363	537	572	351
	Laboratorijos	1 789	4 081	10 482	16 979	31 315	22 321	13 170
	Lengvoji pramonė	4 776	5 544	4 744	1 126	7 899	4 344	24 276
	Medicina	977	4 688	4 570	1 579	5 455	4 448	2 308
	Plastiko pramonė	44 969	54 303	56 798	39 167	5 000	42 596	31 326
	Popieriaus pramonė	361	684	498	320	250	140	81
	Statyba	1 352	1 276	1 754	862	4 000	1 550	1 026
	Sunkioji pramonė	6 465	6 881	8 834	2 804	4 000	6 283	8 521

5.5. Į oficialų sąrašą neįtrauktų medžiagų apyvartos stebėseną

Į oficialų sąrašą neįtrauktos medžiagos yra bet kokios medžiagos, kurios, nors ir neįtrauktos į kontroliuojamų prekursorių sąrašą (į oficialų sąrašą), identifikuojamos kaip naudojamos neteisėtai narkotinių ar psichotropinių medžiagų gamybai.

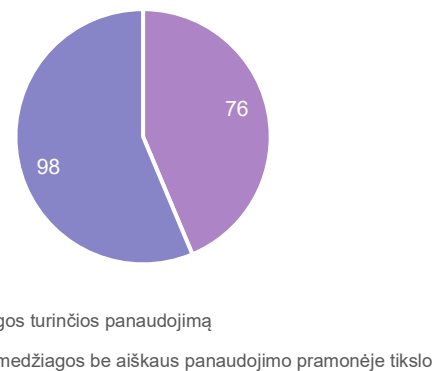
Lietuvoje yra stebima ir prižiūrima į oficialų sąrašą neįtrauktų medžiagų apyvarta, planuojamos tiekti Lietuvos rinkai į oficialų sąrašą neįtrauktos medžiagos bei jų kiekiai. Nuo 2015 m. NTAKD direktoriaus įsakymu yra patvirtintas ir kasmet atnaujinamas į oficialų sąrašą neįtrauktų medžiagų sąrašas, kuriame 2024 m. buvo įrašytos 175 cheminės medžiagos.

Kaip ir visame pasaulyje, Lietuvoje stebimų medžiagų, ypač neturinčių teisėto panaudojimo pramonėje, tačiau naudojamų neteisėtai narkotinių bei psichotropinių medžiagų gamybai, skaičius 2024 m. išaugo apie 10 kartų.

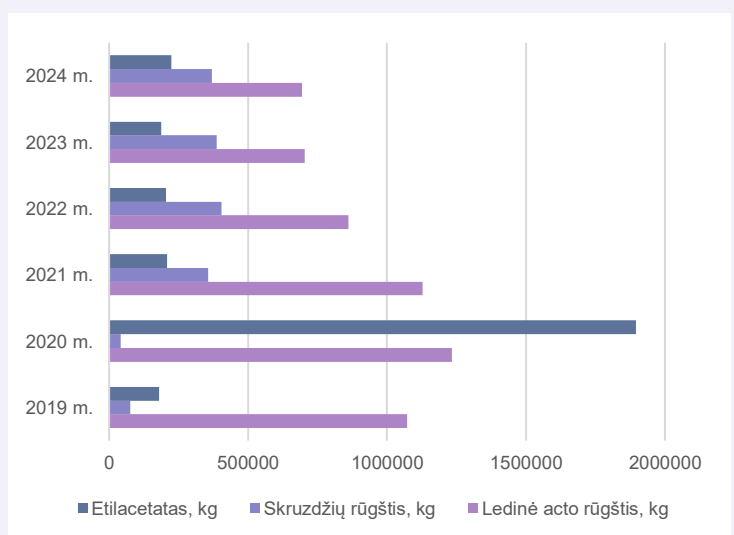
Lietuvoje į oficialų sąrašą įtrauktų medžiagų, kurios įrašytos į B sąrašą, 2024 m. nebuvo naudojama legaliais tikslais.

Vadovaujantis Muitinės departamento ir Policijos departamento duomenimis, per 2024 m. Lietuvoje nebuvo sulaikymų dėl į oficialų sąrašą neįtrauktų medžiagų. Tuo tarpu pasauliniu mastu valstybės yra pateikusios informaciją apie į oficialų sąrašą neįtrauktų medžiagų sulaikymus. Duomenys rodo, kad einamuoju laikotarpiu dominuoja tokių medžiagų naudojimas neteisėtai gaminant narkotines ir psichotropines medžiagas.

Į oficialų sąrašą įrašytų medžiagų A dalyje esančios medžiagos Lietuvos pramonėje yra plačiai naudojamos. Jų sunaudojimo kiekiai kinta, priklausomai nuo pokyčių pramonėje, pakaitinių medžiagų buvimo rinkoje ir jų kainos skirtumų. Daugiausia šios medžiagos naudojamos chemijos, maisto, lengvojoje pramonėje, atliekų tvarkymui ir mažais kiekiais, bet itin plačiai tyrimų laboratorijose. Į oficialų sąrašą neįtrauktos medžiagos, turinčios platų naudojimą pramonėje, yra etilacetatas, ledinė acto rūgštis, skruzdžių rūgštis. Šių medžiagų sunaudojimo pokytis yra skirtingas, tačiau pagrindinė tendencija išlieka ta pati – daugiau sunaudojama vidaus rinkoje, nei eksportuojama arba išvežama į kitas ES šalis.



27 pav. 2024 m. į oficialų sąrašą neįtrauktų medžiagų pasiskirstymas pagal jų naudojimą pramonėje.



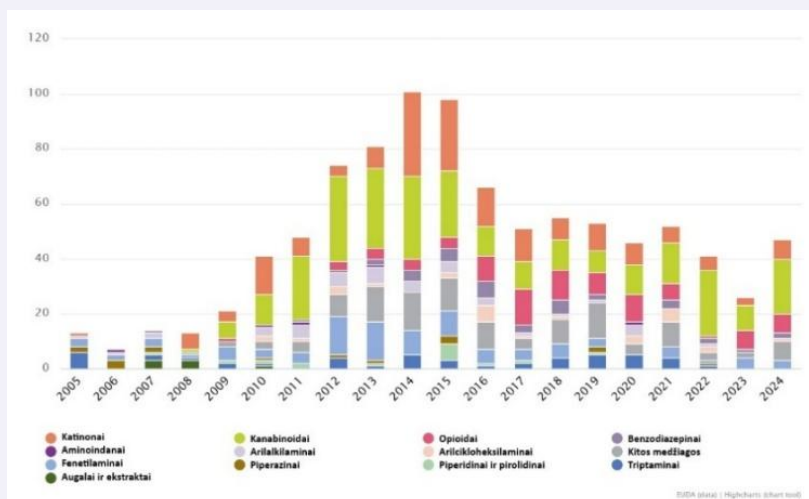
28 pav. Dažniausiai naudojamų į oficialų sąrašą neįtrauktų medžiagų sunaudojimo kiekiai Lietuvos pramonės įmonėse (kg).

5.6. Naujos psichoaktyviosios medžiagos (NPS)

Naujų psichoaktyviųjų medžiagų (angl. *new psychoactive substances*, toliau – NPS) rinka Europoje kasmet plečiasi ir kelia riziką vartotojų sveikatai, platinant jas kaip „legalius“, nekontroliuojamus ir dažnai pigesnius jau žinomų „tradicinių“ narkotinių ir psichotropinių medžiagų pakaitalus.

NTAKD efektyviai koordinuoja informaciją apie NPS, kurią gauna per Ankstyvojo perspėjimo sistemą (angl. *Early Warning System*, EWS) iš Europos Sąjungos narkotikų agentūros (EUDA) arba kitų atsakingų, kontrolę vykdančių institucijų, organizuoja ir padeda keistis informacija tarp kompetentingų institucijų, siūlo priemones, kaip užtikrinti psichoaktyviu efektu pasižyminčių medžiagų kontrolę.

2024 m. pabaigoje EUDA nustatė net 1000 NPS, iš kurių 47 Europoje buvo aptiktos pirmą kartą (29 pav.). 2024 m. Europos šalys nustatė 20 naujų kanabinoidų, iš kurių 18 buvo pusiau sintetiniai kanabinoidai, o tai sudaro daugiau kaip 40 proc. naujų psichoaktyviųjų medžiagų, apie kurias tais metais pirmą kartą pranešta ES Ankstyvojo perspėjimo sistemai.



EUDA duomenys

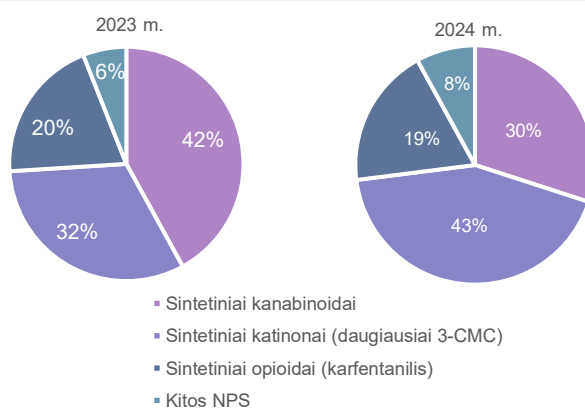
29 pav. Pirmą kartą Ankstyvojo perspėjimo sistemai (EWS) praneštų naujų psichoaktyviųjų medžiagų skaičius pagal grupes, 2005–2024 m. (vnt.)

Konfiskuoti NPS kiekiai Lietuvoje atspindi Europos tendencijas ir tai patvirtina faktai – tiek 2023 m., tiek 2024 m. Lietuvoje didžiausią dalį konfiskuotų NPS sudarė būtent sintetiniai katinonai, daugiausia 3-CMC (3-chlorometkatinonas). Tai tik įrodo, kad Lietuva nėra išimtis ir daugelis NPS bei jų mišiniai, aptinkami Europoje, anksčiau ar vėliau pasirodo nelegalioje Lietuvos rinkoje.

Nerimą kelia ir tai, kad narkotikų gamintojai, siekdami išvengti teisinės kontrolės ir atsakomybės, toliau kuria naujas medžiagas, o šių naujų junginių keliama rizika sveikatai dažniausiai yra nežinoma, nors kai kurios iš šių medžiagų jau akivaizdu, jog kelia didelį pavojų vartotojams, rizikuojantiems patirti sunkų ar net mirtiną apsinuodijimą.

Nors, kaip ir ankstesniais metais, tarp pirmą kartą nustatomų NPS vyrauja sintetiniai kanabinoidai, tačiau pastaruosiu metu Europos rinkoje matoma auganti sintetinių katinonų rinka – tiek gamyba, tiek platinimas, tiek vartojimas. Nustatyta, kad kai kurių sintetinių katinonų, tokių kaip 4-CMC, poveikis ir galima žala yra labai panašūs į kitų psichostimuliatorių, tokių kaip MDMA ir amfetaminas. Tačiau sintetiniai katinonai yra plati grupė medžiagų, kurių poveikis žmonėms nebuvo išsamiai iširtas, kaip ir daugelio kitų NPS.

Vertinant bendras NPS sulaikymo ir nustatymo tendencijas Lietuvoje, pastebima, kad padaugėjo NPS nustatymo atvejų, ir tai daugiausia lėmė sintetinių katinonų rinkos augimas (30 pav.).

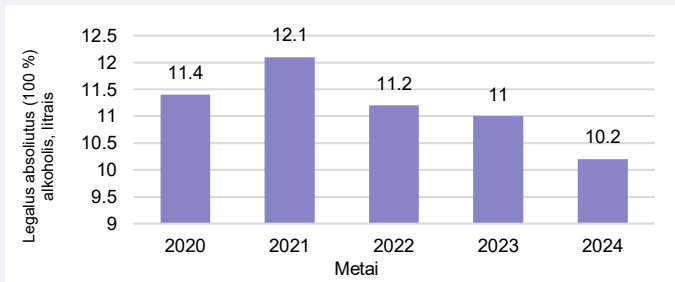


Lietuvos kriminalinės policijos biuro, Muitinės kriminalinės tarnybos ir Lietuvos teismo ekspertizės centro duomenys

30 pav. NPS nustatymo atvejai Lietuvoje 2023–2024 m. (proc.)

6. Alkoholio vartojimo paplitimas ir padariniai

6.1. Alkoholio vartojimo paplitimas



Valstybės duomenų agentūros duomenys

31 pav. Legalaus absoliutaus (100%) alkoholio suvartojimas, litrais vienam 15 metų ir vyresniam gyventojui 2020–2024 m.

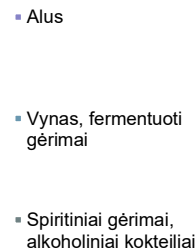
Tendencijos

2020–2021 m. fiksuotas legalaus absoliutaus (100 %) alkoholio suvartojimo augimas. Aukščiausią tašką jis pasiekė 2021 m. (12,1 litro vienam 15 metų ir vyresniam gyventojui), tačiau nuo 2022 m. pastebima nuosekli mažėjimo tendencija. 2024 m. suvartojimo rodiklis sumažėjo iki 10,2 litro – tai mažiausias per visą nagrinėjamą laikotarpį fiksuotas lygis, rodantis galimą vartojimo įpročių pokytį ir efektyvėjančias alkoholio kontrolės priemones.

Pagal 2024 m. duomenis, vartojimo struktūroje dominuoja stiprieji gėrimai, sudarantys 42,7 % viso legalaus alkoholio suvartojimo. Antroje vietoje yra alus (39,6 %), o mažiausią dalį užima vynas ir kiti fermentuoti gėrimai (17,7 %). Tokia struktūra atskleidžia, kad nepaisant bendro vartojimo mažėjimo stipriųjų gėrimų dalis išlieka reikšminga, todėl tai gali būti svarbus orientyras planuojant tolesnes prevencines ir politikos priemones.

Alkoholio vartojimas išlieka svarbi visuomenės sveikatos tema, kurios stebėseną padeda įvertinti gyventojų elgsenos pokyčius bei prevencinių priemonių veiksmingumą. Ši problema glaudžiai siejasi su daugybe sveikatos, socialinių ir ekonominių padarinių – nuo mirtingumo dėl kepenų ligų, nelaimingų atsitikimų ar smurto atvejų iki darbingumo praradimo bei ilgalaikės priklausomybės pasekmių⁹.

Pagal alkoholio rūšis



Valstybės duomenų agentūros duomenys

32 pav. Legalaus absoliutaus (100 %) alkoholio suvartojimas vienam 15 metų ir vyresniam gyventojui pagal alkoholio rūšis (%) 2024 m.

6.2. Alkoholio vartojimo žala sveikatai

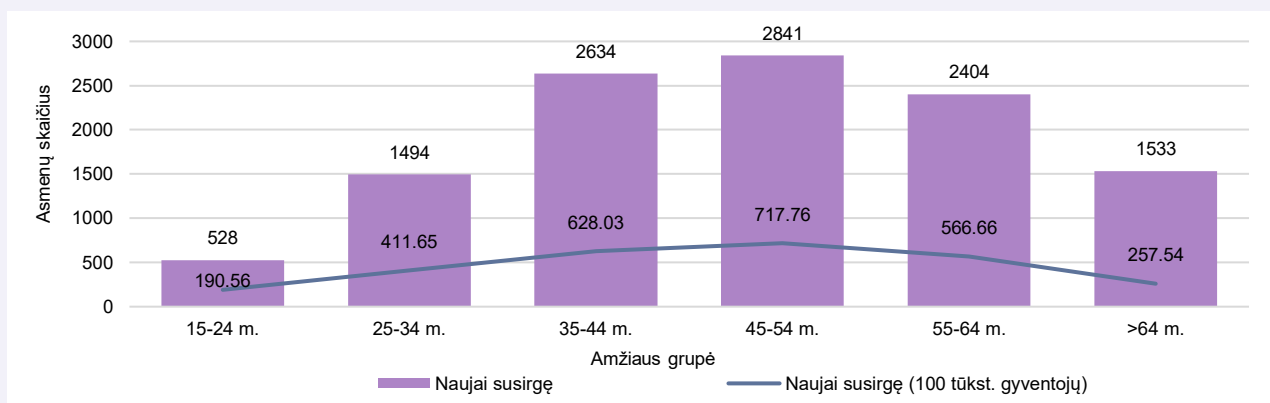
5 lentelė. Naujai susirgusių su alkoholio vartojimu susijusiomis ligomis asmenų skaičius 2020–2024 m.

Diagnozės pavadinimas	Kodas pagal TLK-10/TLK-AM	2020 m.	2021 m.	2022 m.	2023 m.	2024 m.
Alkoholio toksinis poveikis	T51–T51.9	3 911	2 913	3 323	3 583	3 743
Psichikos ir elgsenos sutrikimai vartojant alkoholį	F10–F10.9	18 050	9 835	10 828	11 781	11 462
Ūmi alkoholinė intoksikacija	F10.0	4 859	3 483	3 777	3 526	3 290
Lėtinis alkoholizmas	F10.2	10 605	5 795	6 690	5 859	5 695
Baltoji karštinė	F10.4	1 695	1 231	1 351	832	884
Alkoholinės psichozės	F10.4–F10.7	2 389	1 593	1 765	1 125	1 164
Alkoholinė priklausomybė	F10.0–F10.3	16 663	9 194	10 161	10 672	10 402
Nervų sistemos degeneracija, sukelta alkoholio	G31.2	1 673	890	1 028	1 007	904
Alkoholinė polineuropatija	G62.1	1 681	1 063	1 355	1 214	1 401
Alkoholinė kardiomiopatija	I42.6	150	125	115	132	140
Alkoholinė kepenų liga	K70	2 634	2 152	2 574	2 578	2 687
Lėtinis alkoholinis pankreatitas	K86.0	448	387	353	290	291

Higienos instituto duomenys

⁹ <https://www.who.int/publications/i/item/9789240096745>

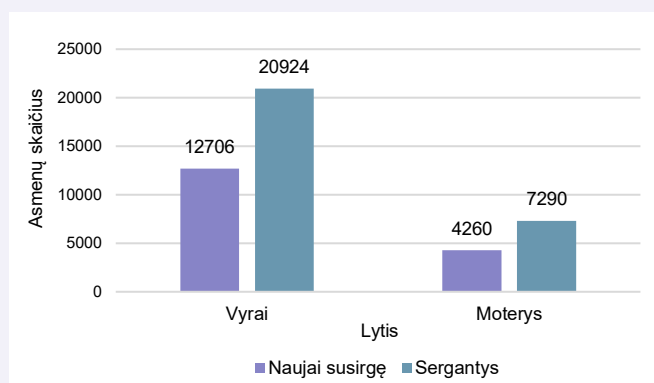
Pagal amžiaus grupes



Higienos instituto duomenys

33 pav. Naujai susirgusių psichikos ir elgesio sutrikimais dėl alkoholio vartojimo asmenų skaičius pagal amžiaus grupes 2024 m.

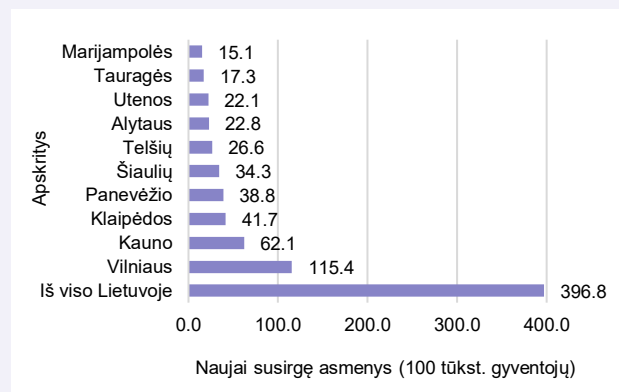
Pagal lytį



Higienos instituto duomenys

34 pav. Naujai susirgusių psichikos ir elgesio sutrikimais dėl alkoholio vartojimo asmenų skaičius pagal apskritis 2024 m.

Pagal apskritis



Higienos instituto duomenys

35 pav. Sergamumas ir ligotumas ligomis, susijusiomis su alkoholio vartojimu, pagal lytį 2024 m.

Tendencijos

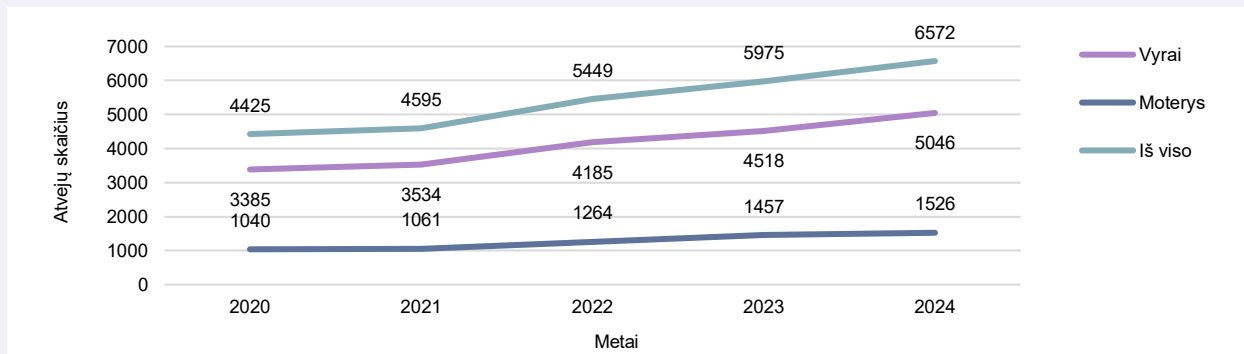
2024 m. duomenys rodo reikšmingą sergamumo, tiesiogiai susijusio su alkoholio vartojimu, mažėjimą, lyginant su 2020 m. Vis dėlto bendras sergančiųjų skaičius išlieka aukštas – net 28 214 asmenų. Dominuojanti diagnozių grupė išlieka psichikos ir elgesio sutrikimai vartojant alkoholį (F10–F10.9). Ji sudarė didžiąją dalį naujų atvejų (11 462). Priklausomybė nuo alkoholio (F10.0–F10.3) pirmą kartą nustatyta 10 402 asmenims.

Ryškėja aiškus amžiaus ir lyties pasiskirstymo dėsningumas. Daugiausia naujai susirgusiųjų fiksuota 45–54 metų amžiaus grupėje. Sergamumas tarp vyrų išlieka beveik tris kartus didesnis nei tarp moterų – jie sudaro absoliučią daugumą tiek naujų atvejų (12 708), tiek bendro sergančiųjų skaičiaus.

Vertinant teritorinį pasiskirstymą, Vilniaus apskritis išsiskiria itin aukštu naujų susirgimų rodikliu – 115,4 atvejo 100 tūkst. gyventojų, kuris beveik dvigubai viršija Kauno apskrities rodiklį ir yra didžiausias šalyje. Šie duomenys išryškina tiek demografinius, tiek regioninius skirtumus, kuriuos būtina įvertinti planuojant prevencijos ir sveikatos priežiūros priemones.

6.3. Alkoholio vartojimo sukelti apsinuodijimai

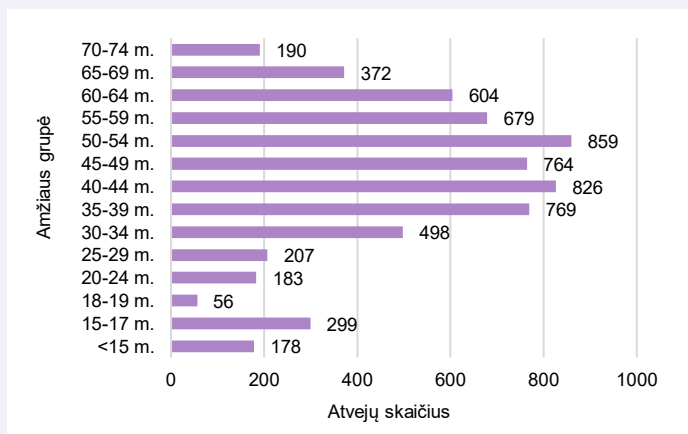
Pagal lytį



Higienos instituto duomenys

36 pav. Apsinuodijimo alkoholiu atvejų skaičius pagal lytį 2020–2024 m.

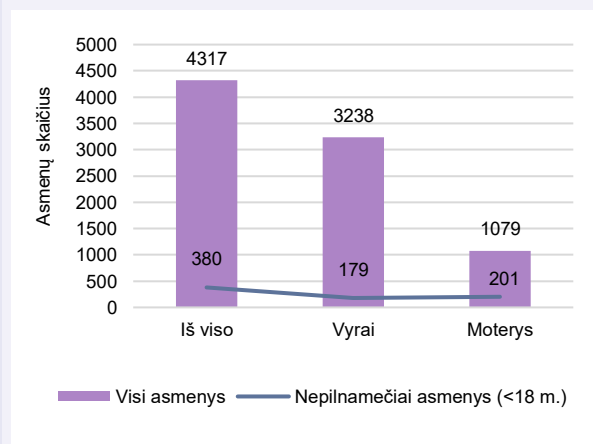
Pagal amžiaus grupes



Higienos instituto duomenys

37 pav. Apsinuodijimo alkoholiu atvejų skaičius pagal amžiaus grupes 2024 m.

Nepilnamečiai asmenys



Higienos instituto duomenys

38 pav. Asmenų, tarp jų ir nepilnamečių, kurie apsinuodijo alkoholiu, skaičius 2024 m.

Tendencijos

2024 m. duomenys atskleidžia ryškiai augančią apsinuodijimų alkoholiu tendenciją visose gyventojų grupėse. Lyginant su 2020 m., apsinuodijimų skaičius išaugo beveik 50 %, o didžiausią dalį atvejų sudarė vyrai – jų apsinuodijimų skaičius išliko itin aukštas ir augo sparčiausiai. Moterų apsinuodijimų rodikliai taip pat padidėjo, kas rodo, kad problema apima abi lytis ir įgauna vis platesnį mastą.

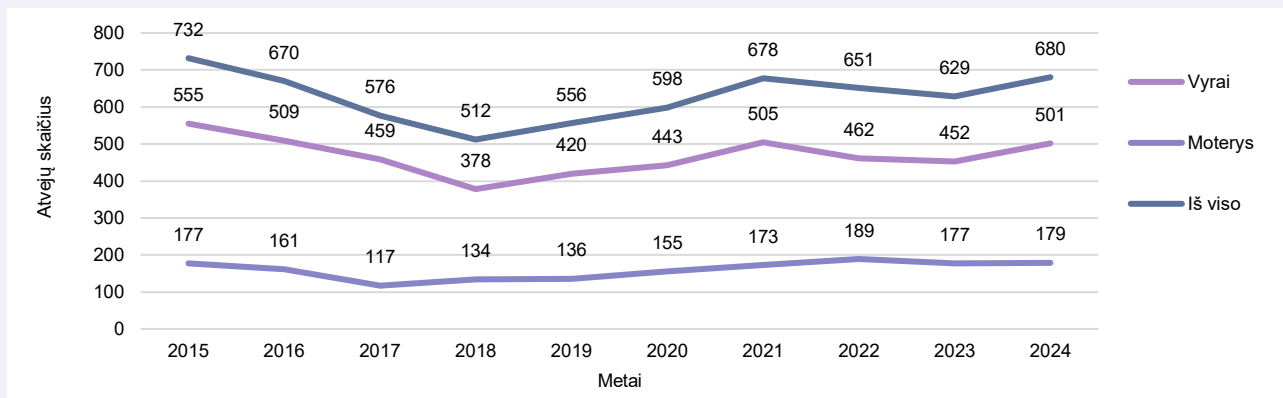
Apsinuodijimai fiksuojami itin plačiame amžiaus diapazone, nuo 3 iki 89 metų, tačiau aiškiai išsiskiria vidutinio amžiaus gyventojai. Didžiausias atvejų skaičius registruotas 50–54 metų grupėje, po jos – 40–44 metų grupėje. Jaunesni nei 30 metų ir vyresni nei 65 metų asmenys apsinuodija daug rečiau, tad akivaizdu, kad vidutinio amžiaus suaugusieji yra didžiausios rizikos grupė.

Nors nepilnamečių apsinuodijimai sudaro mažesnę visų atvejų dalį (apie 9 %), jų skaičius išlieka reikšmingas ir kelia rimtą susirūpinimą. Fiksuota 380 nepilnamečių apsinuodijimo atvejų, o tai rodo, kad alkoholio vartojimo problemos paliečia ir jaunesnį visuomenės segmentą. Todėl būtina stiprinti prevenciją, ankstyvasias intervencijas bei švietėjiškas priemones.

Visi šie duomenys patvirtina nuosekliai didėjančią apsinuodijimų alkoholiu problemą ir pabrėžia kompleksiškus, į rizikos grupes orientuotą prevencinių priemonių poreikį.

6.4. Mirtys ir mirtingumas nuo ligų, siejamų su alkoholio vartojimu

Pagal lytį



Higienos instituto duomenys

39 pav. Mirties atvejų, kurių pagrindinė priežastis buvo alkoholio vartojimas, skaičius pagal lytį 2015–2024 m.

Pagal mirties priežastį

6 lentelė. Mirties atvejų, kurių pagrindinė priežastis buvo susijusi su alkoholio vartojimu, skaičius ir mirtingumas pagal mirties priežastį 2020–2024 m.

TLK-10-AM kodas	Metai					
	2020	2021	2022	2023	2024	
K70	atv. sk.	301	346	321	304	356
	atv. 100 tūkst. gyv.	10,71	12,32	11,34	10,59	12,33
X45	atv. sk.	136	139	158	159	150
	atv. 100 tūkst. gyv.	4,84	4,95	5,58	5,54	5,19
I42.6	atv. sk.	61	72	66	59	56
	atv. 100 tūkst. gyv.	2,17	2,56	2,33	2,05	1,94
Kt.	atv. sk.	100	121	106	107	118
	atv. 100 tūkst. gyv.	3,56	4,31	3,74	3,73	4,08

Higienos instituto duomenys

Pastaba. K70 – alkoholinė kepenų liga; X45 – atsitiktinis apsinuodijimas alkoholiu ir jo poveikis; I42.6 – alkoholinė kardiomiopatija; kt. – kitos mirties priežastys.

Tendencijos

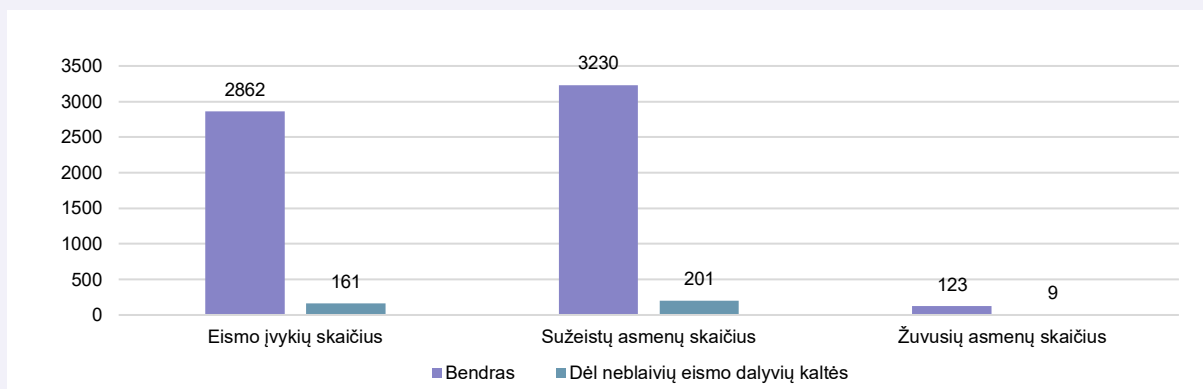
Analizuojant 2015–2024 m. duomenis, pastebimos dvi pagrindinės tendencijos. Pirmoji – tai mirčių, kurių pagrindinė priežastis buvo alkoholio vartojimas, dinamika. 2015–2018 m. jų mažėjo, 2018 m. pasiektas žemiausias lygis (512 atvejų), vėliau fiksuojamas nuoseklus augimas, o 2024 m. beveik sugrįžtama į 2015 m. lygį – 680 atvejų. Vyrų mirčių skaičius visą laikotarpį buvo didesnis negu moterų, tačiau matomas panašus mažėjimo ir augimo modelis. Moterų mirčių skaičius išliko žemesnis, 2024 m. sudarė 26,3 % visų mirčių.

Antroji tendencija – pagrindinės mirties priežastys. Visais metais dažniausiai tai buvo alkoholinė kepenų liga (K70), 2024 m. sudariusi 52,4 % visų mirčių, antroje vietoje liko atsitiktinis apsinuodijimas alkoholiu (X45, 22,1 %), tuo tarpu alkoholinė kardiomiopatija (I42.6) rodė nuoseklų mažėjimą. Kitų priežasčių atvejų skaičius svyravo ir 2024 m. siekė 118 atvejų.

Apskritai tendencijos rodo, kad nors pradinė alkoholio sukeltų mirčių mažėjimo fazė pasibaigė, pastarųjų metų augimas kelia susirūpinimą, o kepenų ligos išlieka pagrindine rizikos sritimi.

6.5. Kita informacija, susijusi su alkoholio vartojimo padariniais

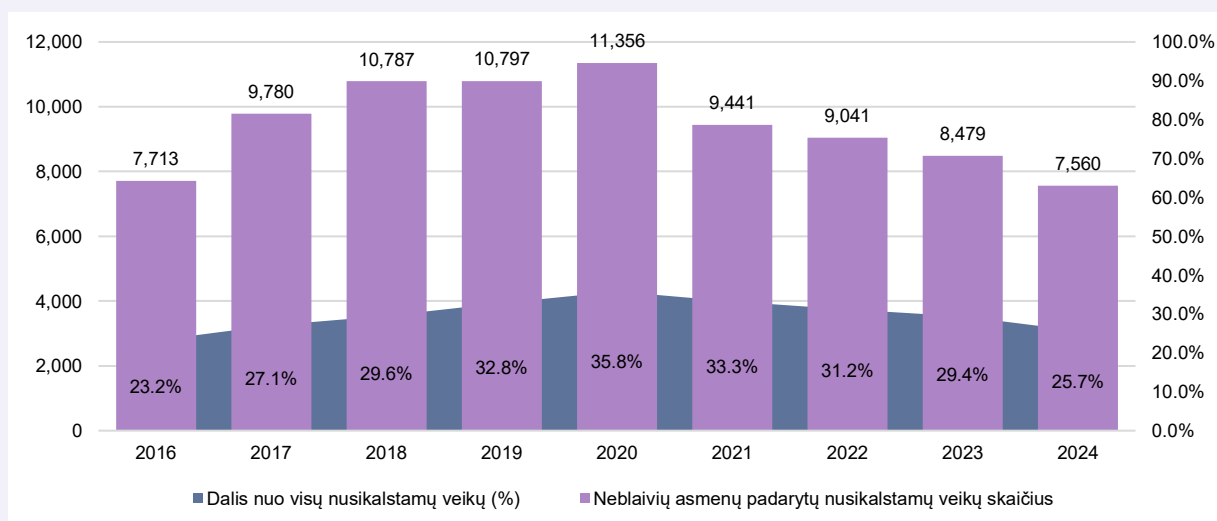
Kelių eismo įvykiai



Lietuvos policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos duomenys

40 pav. Kelių eismo įvykiai dėl neblaivių asmenų kaltės 2024 m.

Nusikalstamos veikos



Informatikos ir ryšių departamento duomenys

41 pav. Nusikalstamos veikos, kurių padarymu įtariami (kaltinami) neblaivūs asmenys 2024 m.

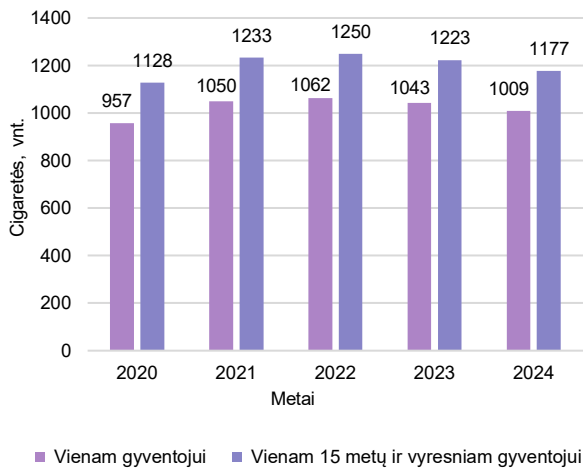
Tendencijos

2024 m. fiksuota 2 862 eismo įvykiai, iš kurių 161 (apie 5,6 %) įvyko dėl neblaivių eismo dalyvių kaltės. Iš 3 230 sužeistų asmenų 201 (apie 6,2 %) nukentėjo dėl neblaivių asmenų veiklos, o iš 123 žuvusiųjų 9 atvejai (apie 7,3 %) taip pat susiję su neblaiviais asmenimis. Taigi, nors neblaivūs vairuotojai vis dar prisideda prie nelaimingų atsitikimų, jų dalis iš visų eismo įvykių išlieka gana maža.

Kalbant apie nusikalstamumą, didžiausias neblaivių asmenų padarytų nusikalstamų veikų skaičius fiksuotas 2020 m. – 11 356 atvejai (35,8 % visų nusikaltimų). Nuo to laiko matoma nuosekli mažėjimo tendencija: 2024 m. fiksuota 7 560 nusikalstamų veikų (25,7 % visų nusikaltimų). Tai mažiausias skaičius per 2016–2024 m. laikotarpį. Šie duomenys rodo, kad prevencinės priemonės ir teisės saugos veikla prisideda prie neblaivių asmenų nusikalstamumo mažėjimo.

7. Tabako vartojimo paplitimas ir padariniai

7.1. Tabako vartojimo paplitimas



Valstybės duomenų agentūros duomenys

42 pav. Legalių tabako gaminių suvartojimas 2020–2024 m. (cigaretės, vnt.)

Tabako vartojimas išlieka viena pagrindinių išvengiamų mirties ir ligų priežasčių pasaulyje – kasmet dėl jo miršta daugiau nei 7 milijonai žmonių, įskaitant ir tuos, kurie nerūko, bet yra veikiami pasyvaus rūkymo. Šis žalingas įprotis ne tik kelia grėsmę sveikatai, bet ir lemia didelę ekonominę naštą dėl didėjančių sveikatos priežiūros išlaidų ir prarastų darbo pajėgumų. Visi tabako produktai, įskaitant elektronines cigaretes ir kaitinamąjį tabaką, yra pavojingi, o nikotino priklausomybė apsunkina atsisakymą. Efektyvios kontrolės ir prevencijos priemonės yra būtinos siekiant mažinti tabako vartojimo paplitimą ir jo padarinius¹⁰.

Tendencijos

Pagal turimus duomenis, didžiausias cigarečių vartojimas Lietuvoje buvo 2022 m., kai vienam gyventojui teko 1062 cigaretės, o vienam 15 metų ir vyresniam – 1250. Nuo to laiko matoma nuosekli mažėjimo tendencija. 2024 m. vienam gyventojui teko 1009 cigaretės, o vienam 15 metų ir vyresniam – 1177, t. y. vidutiniškai apie 3,2 cigaretės per dieną. Palyginti su 2023 m. (atitinkamai 1043 ir 1223), rūkymo mastas sumažėjo, patvirtinant ilgalaikę tendenciją mažinti cigarečių vartojimą.

7.2. Tabako vartojimo žala sveikatai

Tendencijos

2024 m. fiksuojamos tabako ir nikotino poveikio bei su tabako vartojimu susijusių ligų atvejų tendencijos rodo nuoseklų augimą. Tabako ir nikotino toksinio poveikio atvejų skaičius nuo 2021 m. išaugo daugiau nei 8 kartus, pasiekdamas 76 atvejus. Nors lūpų, burnos ertmės ir ryklės piktybinių navikų atvejų skaičius šiek tiek sumažėjo palyginti su 2023 m., vis tiek išlieka didesnis nei 2021–2022 m. Reikšmingai per trejus metus padidėjo išeminių širdies ligų ir smegenų kraujagyslių ligų atvejai – širdies ligų užregistruota 86 525 atvejai, o lėtinių apatinių kvėpavimo takų ligų – 53 154. Tai rodo nuolatinę augimo tendenciją. Bendras vaizdas rodo, kad dauguma su tabaku susijusių ligų, ypač širdies ir kvėpavimo takų, patiria stabilų augimą, o tabako toksinio poveikio atvejai sparčiai didėja.

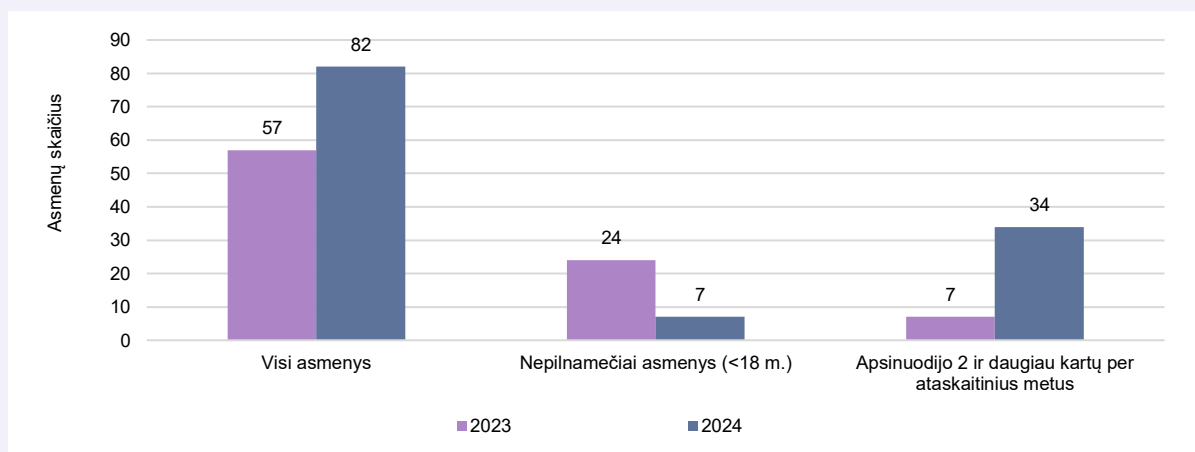
7 lentelė. Naujai susirgusių ligomis, siejamomis su tabako gaminių ir su tabako gaminių susijusių gaminių vartojimu, asmenų skaičius 2021–2024 m.

Diagnozės pavadinimas	Kodas pagal TLK-10/TLK-AM	2021 m.	2022 m.	2023 m.	2024 m.
Toksinis tabako ir nikotino poveikis	T65.2	9	14	58	76
Psichikos ir elgesio sutrikimai dėl tabako vartojimo	F17.1	52	53	75	73
Lūpų, burnos ertmės ryklės piktybiniai navikai	C00-C14	943	936	1086	1041
Trachėjos, bronchų ir plaučių piktybiniai navikai	C33-C34	2164	2173	2204	2093
Stemplės piktybinis navikas	C15	313	352	368	343
Gerklų piktybinis navikas	C32	412	440	428	464
Išeminės širdies ligos	I20-I25	63868	64293	84950	86525
Smegenų kraujagyslių ligos	I60-I69	63984	70105	13988	85018
Lėtinės apatinių kvėpavimo takų ligos	J40-J47	41163	48180	52003	53154
Iš viso		158846	171444	205009	206547

Higienos instituto duomenys

¹⁰ <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/tobacco>

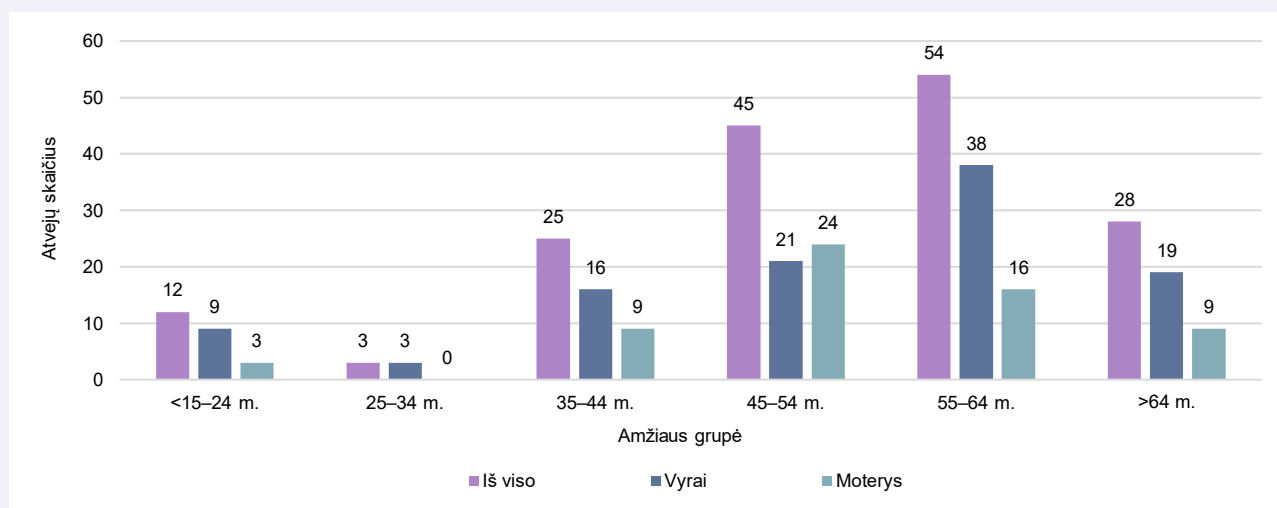
7.3. Tabako ir (ar) nikotino vartojimo sukelti apsinuodijimai



Higienos instituto duomenys

43 pav. Asmenų, kurie apsinuodijimo tabaku ir (ar) nikotinu, skaičius 2024 m.

Pagal amžiaus grupes ir lytį



Higienos instituto duomenys

44 pav. Apsinuodijimo tabaku ir (ar) nikotinu atvejų skaičius pagal amžiaus grupes ir lytį 2024 m.

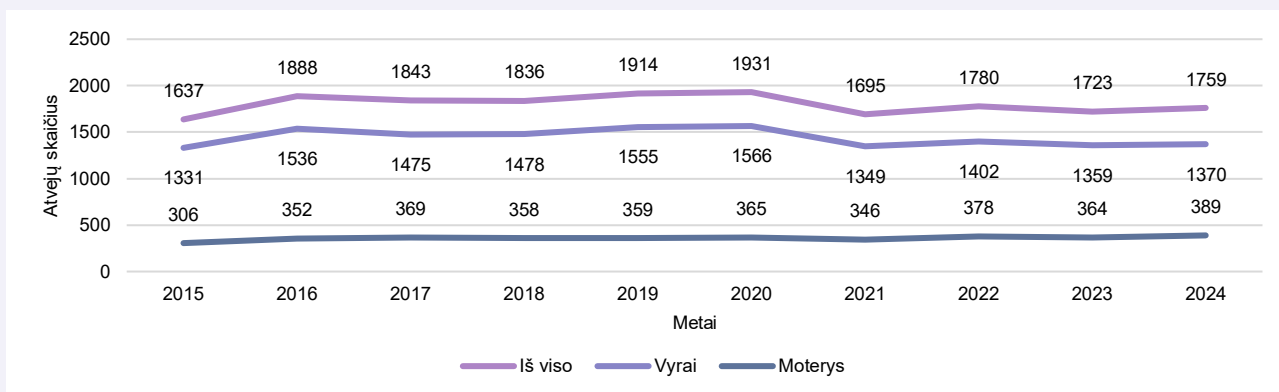
Tendencijos

2024 m. apsinuodijimo tabaku ir nikotinu atvejų skaičius išaugo iki 82 atvejų, t. y. daugiau nei 40 % palyginti su 2023 m. Nepaisant bendro padidėjimo, pastebimas reikšmingas nepilnamečių (<18 m.) atvejų sumažėjimas – nuo 24 iki 7 atvejų, kas rodo teigiamą tendenciją šioje amžiaus grupėje. Tuo tarpu pasikartojančių apsinuodijimų (2 ir daugiau kartų) skaičius beveik penkiskart padidėjo – nuo 7 iki 34. Tai kelia susirūpinimą dėl rizikos vyresnio amžiaus grupėse.

Amžiaus grupių analizė rodo, kad apsinuodijimai daugiausia pasireiškia vyresniems asmenims: daugiausia atvejų (54) fiksuota 55–64 m. grupėje, o 45–54 m. grupėje – 45 atvejai. Tarp jaunesnių nei 25 m. atvejų buvo mažiau (12). Vidutinis amžius – 51,5 m.: jauniausias pacientas – 1 m., vyriausias – 75 m. Tai patvirtina, kad apsinuodijimai tabaku ir nikotinu aktualiausi vidutinio bei vyresnio amžiaus gyventojams.

7.4. Mirtys ir mirtingumas nuo su rūkymu susijusių ligų

Pagal lytį



Higienos instituto duomenys

45 pav. Mirties atvejų, kurių pagrindinė priežastis buvo su rūkymu susiję piktybiniai navikai, skaičius pagal lytį 2015–2024 m.

Pagal mirties priežastį

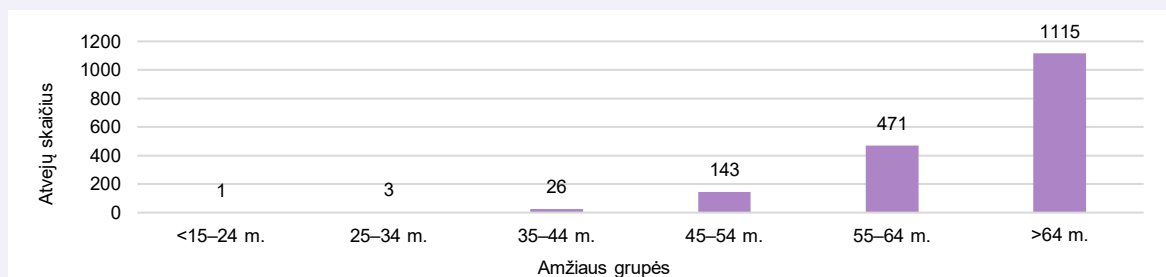
8 lentelė. Mirčių, kurių pagrindinė priežastis buvo su rūkymu susiję piktybiniai navikai, atvejų skaičius ir mirtingumas (mirties atvejų skaičius 100 tūkst. gyv.) pagal mirties priežastį 2020–2024 m.

TLK-10-AM kodas		Metai				
		2020	2021	2022	2023	2024
C00–C14	Atv. sk.	310	308	327	311	389
	Atv. 100 tūkst. gyv.	11,03	10,97	11,55	10,83	13,47
C33–C34	Atv. sk.	1279	1096	1127	1076	1081
	Atv. 100 tūkst. gyv.	45,51	39,03	39,8	37,47	37,43
C15	Atv. sk.	219	183	215	226	182
	Atv. 100 tūkst. gyv.	7,79	6,52	7,59	7,87	6,30
C32	Atv. sk.	123	108	111	110	107
	Atv. 100 tūkst. gyv.	4,38	3,85	3,92	3,83	3,70

Higienos instituto duomenys

Pastaba. C00–C14 – piktybiniai lūpų, burnos ertmės ir ryklės navikai; C33–C34 – piktybiniai trachėjos, bronchų ir plaučių navikai; C15 – piktybiniai stemplės navikai; C32 – piktybiniai gerklų navikai

Pagal amžiaus grupes



Higienos instituto duomenys

46 pav. Mirties atvejų, kurių pagrindinė priežastis yra susijusi su tabako gaminių ir su tabako gaminiais susijusių gaminių vartojimu, skaičius pagal amžiaus grupes 2024 m.

Tendencijos

2024 m. dėl su rūkymu susijusių piktybinių navikų mirė 1759 asmenys, iš kurių vyrai sudarė apie 78 % (1370 atvejų), moterys – 389. Lyginant su 2023 m. (1723 atvejai), fiksuotas nežymus bendras mirčių skaičiaus padidėjimas.

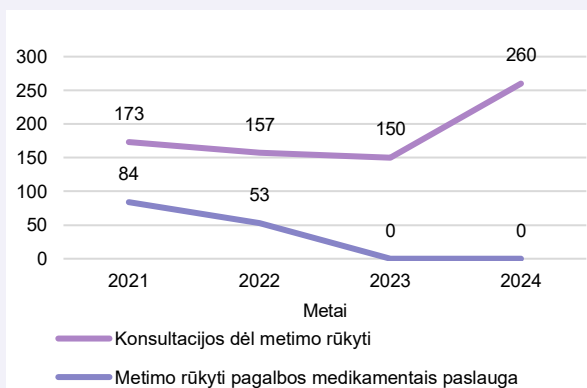
Per visą 2015–2024 m. laikotarpį daugiausia mirčių fiksuota 2020 m. (1931), mažiausiai – 2015 m. (1637). Po 2020 m. matomas laipsniškas mirčių skaičiaus mažėjimas, tačiau pastaraisiais metais (2022–2024) pastebimas atgalinis augimas.

Piktybiniai trachėjos, bronchų ir plaučių navikai (C33–C34) išlieka dominuojanti mirties priežastis: 2024 m. užregistruotas 1081 atvejis, o mirtinumų rodiklis 100 tūkst. gyventojų sumažėjo nuo 45,51 (2020 m.) iki 37,43 (2024 m.). Tuo tarpu pastebimas reikšmingas augimas C00–C14 grupėje (lūpų, burnos ertmės ir ryklės navikai) – mirčių skaičius padidėjo nuo 311 (2023 m.) iki 389 (2024 m.), o rodiklis 100 tūkst. gyventojų – nuo 10,83 iki 13,47.

Dauguma mirčių (62 %) fiksuota vyresnių nei 64 m. amžiaus grupėje. Kartu su 55–64 m. amžiaus grupe jos sudaro daugiau kaip 90 % visų mirčių. Jaunesnėse nei 45 m. grupėse atvejų beveik nėra, kas rodo ilgalaikių sveikatos padarinių kaupimąsi su amžiumi.

Nors bendras mirčių dėl su rūkymu susijusių piktybinių navikų skaičius kai kuriose srityse mažėja, tam tikros navikų formos, ypač burnos ertmės ir ryklės, rodo reikšmingą augimą. Vyresnio amžiaus vyrai išlieka didžiausia rizikos grupė, o poveikis sveikatai dažniausiai pasireiškia vėlesniuose gyvenimo etapuose.

7.5. Pagalba ir paslaugos metant rūkyti



Respublikinio priklausomybės ligų centro duomenys

47 pav. Suteiktų metimo rūkyti paslaugų skaičius 2021–2024 m.

Metimo rūkyti telefoninė linija

2024 m. vasario 6 d. Lietuvoje pradėjo veikti Nacionalinė metimo rūkyti telefoninė linija, kurios tikslas – teikti nemokamas pagalbos konsultacijas metantiems rūkyti, taip didinant šių paslaugų įvairovę ir prieinamumą.

Nuo vasario 6 d. iki gruodžio 31 d. Nacionalinė linija sulaukė 1403 skambučių, iš kurių 85 klientai užsisakė perskambinimo paslaugą.

Tendencijos

2024 m. suteikta 260 konsultacijų dėl metimo rūkyti. Tai didžiausias skaičius per ketverius metus ir 73 % daugiau nei 2023 m. (150 konsultacijų).

Tuo tarpu metimo rūkyti pagalbos medikamentais paslauga 2023 ir 2024 m. nebuvo suteikta, nors 2021 m. jų buvo suteikta 84 kartus, o 2022 m. – 53 kartus.

Apibendrinimas

2024–2025 m. psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo situacija Lietuvoje išliko sudėtinga, nors kai kuriose srityse fiksuotos teigiamos tendencijos. Švietimo sektoriuje prevencijos aprėptis mažėjo: sumažėjo mokyklų ir mokytojų, įsitraukusių į prevencinių programų įgyvendinimą, skaičius, nors specialistų rengimas išliko stabilus. Krašto apsaugos sistemoje vykdomi mokymai rodo brandžią ir kryptingą prevencijos stiprinimo praktiką, kurią tikslinga tęsti. Narkotikų ir psichotropinių medžiagų vartojimo testavimo rezultatai kariuomenėje atskleidžia svyruojančias, tačiau kontroliuojamas rizikas.

Laisvės atėmimo vietose 2024 m. fiksuotas itin didelis psichikos ir elgesio sutrikimų, susijusių su narkotikų vartojimu, paplitimas – beveik pusė visų kalinamųjų turėjo priklausomybių. Naujų sutrikimų atvejų mažėjimas rodo ilgalaikių vartotojų dominavimą. Sveikatos priežiūros sistemoje per pastarąjį dešimtmetį penkis kartus sumažėjo gydymo dėl narkotikų vartojimo atvejų. Vis dėlto opioidai išlieka pagrindinė gydymo priežastis, o dauguma pacientų yra vyresni nei 30 metų ir dažnai gydosi pakartotinai. Pakaitinio gydymo programose dominuoja ilgalaikiai dalyviai.

2024 m. dėl narkotikų mirė 80 asmenų. Dauguma jų – vyrai (80 %) ir vyresni nei 40 metų asmenys. Pastebimas didėjantis sintetinių medžiagų vaidmuo. Apsinuodijimų psichoaktyviosiomis medžiagomis atvejų skaičius 2024 m. pasiekė aukščiausią lygį per pastarąjį dešimtmetį, ypač tarp 15–19 metų jaunuolių. Dažniausios apsinuodijimų priežastys buvo kanapės, sintetiniai narkotikai ir nepatikslintos medžiagos. Trečdalis visų šių atvejų fiksuota Vilniuje. Nors ŽIV rizika, susijusi su švirkščiamųjų narkotikų vartojimu, mažėja, būtina ir toliau plėtoti žemo slenksčio paslaugas bei žalos mažinimo priemones.

Narkotikų rinka išlieka dinamiška. 2024 m. konfiskuota daug hašišo, o kokaino konfiskavimo apimtys smarkiai sumažėjo po 2023 m. vykdytos sulaikymo operacijos. Narkotikų nusikalstamų veikų skaičius (4 521) pasiekė didžiausią lygį per dešimtmetį; dažniausi pažeidėjai buvo 21–39 metų vyrai. Prekursorių kontrolė išlieka veiksminga, o sintetinių medžiagų stebėseną rodo augantį katinonų paplitimą.

Alkoholio suvartojimas Lietuvoje turi mažėjimo tendenciją, tačiau su alkoholiu susijusių sveikatos padarinių daugėja. Nors registruojama mažiau naujų susirgimų, tačiau bendras sergančiųjų skaičius išlieka didelis, dominuoja 45–54 metų vyrai. Ypač dažni psichikos sutrikimai. Apsinuodijimų alkoholiu skaičius per ketverius metus išaugo beveik 50 %, daugiausia atvejų fiksuota Vilniuje. Mirtingumas dėl alkoholio toliau didėja – 2024 m. fiksuota 680 mirčių, dažniausiai dėl alkoholinės kepenų ligos.

Tabako vartojimas taip pat išlieka reikšminga visuomenės sveikatos problema. Nors bendras cigarečių vartojimas mažėja, tačiau su tabaku susijusių ligų atvejų daugėja, ypač širdies ir kvėpavimo takų ligų, kurių paplitimas didėja kasmet. Tuo pat metu nepilnamečių apsinuodijimų tabaku atvejų skaičius sumažėjo.